

2233 1

GELEIDENDE BRIEF

Aan

de Heer Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal

’s-Gravenhage, 19 Juli 1951.

Hierbij bied ik u aan de door mij toegezegde Nota betreffende onderwijsvoorzieningen.

De Minister van Onderwijs, Kunsten
en Wetenschappen,

TH. RUTTEN.

2233 2

NOTA

INLEIDING

In de Troonrede, uitgesproken bij de aanvang van het zittingsjaar 1950—1951, werd in uitzicht gesteld, dat „aan de Staten-Generaal zal worden voorgelegd een nota betreffende het geheel van onderwijsvoorzieningen, die voor de toekomst van onze jeugd en met het oog op de behoeften onzer maatschappij wenselijk zijn”.

Deze nota, waarin voorzieningen voor het kleuteronderwijs tot en met het voorbereidend hoger onderwijs worden geschetst, moge tevens een antwoord zijn op de uitnodiging, vervat in de motie van orde, op 2 December 1949 aangenomen door de Tweede Kamer der Staten-Generaal en luidende:

„De Kamer,

overwegende, dat een sluitend geheel van onderwijsvoorzieningen ter uitvoering van de achtjarige leerplicht noodzakelijk is,

van oordeel, dat daartoe, alsmede ter voorkoming van een prejudice ten nadele van een der na te noemen onderwijsvoorzieningen, moet worden aangestuurd op gelijktijdige vaststelling en invoering van richtlijnen voor gecoördineerde leerplannen voor scholen van Voortgezet Lager Onderwijs, Lager Nijverheidsonderwijs en Lager Land- en Tuinbouwonderwijs;

van oordeel voorts, dat een sluitend geheel der evenbedoelde onderwijsvoorzieningen ook moet omvatten het stellen van bevredigende wettelijke normen voor de oprichting en instandhouding van dergelijke bijzondere en openbare scholen;

van oordeel tenslotte, dat de regeling met betrekking tot de toelating van leerlingen tot de ambachtsschool, opgenomen in het K.B. van 6 Augustus 1935, *Staatsblad* no. 501, thans gehandhaafd dient te blijven;

nodigt de Regering uit met inachtneming van de vrijheid van onderwijs te geraken tot een wetenschappelijk verantwoord plan van onderwijsvoorzieningen als voren bedoeld en dit ter kennis van de Kamer te brengen

en gaat over tot de orde van de dag.”

Het onderwijs in Nederland is geregeld in een aantal wetten, algemene maatregelen van bestuur, besluiten en beschikkingen. Het geheel van onderwijsvoorzieningen heeft niet de nodige onderlinge samenhang. Verschillende malen is getracht hierin verbetering te brengen. Zo heeft de Staatscommissie voor de reorganisatie van het onderwijs, ingesteld bij Koninklijk Besluit van 21 Maart 1903 (de zgn. Ineenschakelingscommissie), een organisatieschema opgesteld en heeft Dr. G. Bolkestein in 1946 een eerste deel van een „Schema van de organisatie van het onderwijs” aan onderwijsorganisaties ter discussie voorgelegd. In het jaar 1934 is ten Departemente een ontwerp van een wet tot regeling van de grondslagen van het onderwijs gemaakt, welk ontwerp niet tot publiciteit is gekomen.

„In het geheel der wetgeving ontbrak systeem. Incidenteel waren tengevolge van behoeften, die in den loop der jaren voorziening hadden vereischt, de verschillende wetten en hare wijzigingen tot stand gekomen, maar van eene volledige herziening was geen sprake, en daarenboven: er was geen aaneensluiting naar een wel doordacht plan, zoodat botsingen niet konden uitblijven.”¹⁾

¹⁾ Zie bladzijde 2 van het rapport der Ineenschakelingscommissie. In andere landen zijn soortgelijke bezwaren tot uiting gekomen. Als gevolg hiervan werd o.a. in 1944 in Engeland de „Education Act” opgesteld; in Frankrijk kwam kort geleden een voorlopig plan tot hervorming van het onderwijs in eerste redactie gereed; in Zweden heeft een Staatscommissie van 1940 tot 1948 aan een herziening van het gehele onderwijs gewerkt.

Deze woorden, in 1910 neergeschreven, hebben hun algemene geldigheid nog niet verloren.

Zou het hierom reeds aanbeveling verdienen een plan van onderwijsvoorzieningen op te stellen, ook uit een ander oogpunt is dit wenselijk. De meeste onzer onderwijswetten zijn ontstaan in tijden, toen de samenleving in zeer vele opzichten aanmerkelijk anders was dan de huidige. Het geestelijk en sociaal klimaat is in de laatste eeuw, ja zelfs in de laatste tien jaren, aanzienlijk veranderd.

Techniek en verkeer, in de ruimste zin van het woord, hebben vele verhoudingen gewijzigd. De contacten, zowel persoonlijke als onpersoonlijke, die ieder onzer dagelijks met anderen heeft, zijn daardoor veelvuldiger en meer wisselend geworden.

De verschillen in ontwikkeling tussen mensen van de onderscheiden klassen onzer bevolking zijn kleiner geworden. Veelzijdiger en hoger zijn de eisen, die de samenleving thans aan iedere burger stelt. Ook hebben de paedagogiek en de jeugdpsychologie zich zodanig ontwikkeld, dat de inzichten omtrent de methodiek en de didactiek van het onderwijs aanmerkelijk zijn gewijzigd. De bedoelde veranderingen zijn zo ingrijpend, dat zij niet alleen geen enkele tak van onderwijs onberoerd laten, maar ook nopen tot een herziening van het onderwijsstelsel in zijn geheel.

Dit impliceert geenszins, dat het bestaande gebouw van onderwijsvoorzieningen moet worden afgebroken en een geheel nieuw moet worden opgericht. Dit zou onverantwoord en onnodig zijn. Het bestaande bevat ongetwijfeld vele goede delen. Met behoud van het goede moeten de wijzigingen worden aangebracht, die met het oog op de veranderde omstandigheden wenselijk zijn. De voorgangers van ondergetekende, Minister De Visser als eerste, zouden niet anders gewenst hebben.

Een leidraad voor een geleidelijke (re)organisatie van ons onderwijsstelsel wordt in deze nota voorgesteld. Die leidraad is opgesteld vanuit een onderwijskundig gezichtspunt. Bestuurlijke kwesties, wettelijke regelingen, zoals die betreffende de financiële gelijkstelling, bevoegdheden van leerkrachten, Rijkschooltoezicht, worden hierin niet behandeld. Ondergetekende verwacht en hoopt, dat deze schets zal leiden tot besprekingen in de Staten-Generaal en daarbuiten. Die besprekingen zullen voor toekomstige wettelijke regelingen betreffende het onderwijs ongetwijfeld vruchtbaar zijn.

Onderstaande uiteenzettingen zijn beperkt tot het schoolonderwijs; cursorsische opleidingen zijn over het algemeen buiten beschouwing gelaten.

Het hoger onderwijs is niet in de beschouwing betrokken, omdat dit afzonderlijk wordt behandeld. Ondergetekende laat het land- en tuinbouwonderwijs onbesproken. Dit ressorteert onder zijn Ambtgenoot van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening.

Bij een doelmattige opzet van het onderwijsstelsel zal als richtpunt voor ogen moeten worden gehouden, dat de leerlingen later in de maatschappij een werkring zullen hebben. De Ineenschakelingscommissie onderscheidde op grond van de arbeidsverdeling in de samenleving, kort weergegeven, de volgende drie groepen van werkers:

- 1°. zij, die arbeid van eenvoudige aard verrichten;
- 2°. zij, die arbeid verrichten, welke een bredere ontwikkeling of een bijzondere vaardigheid vereist, en van wie velen, al dan niet onder supervisie van anderen, leiding moeten geven;
- 3°. zij, die door hun arbeid, in handel en nijverheid, in ambten en bedieningen, in wetenschap en kunst, een vooraanstaande plaats innemen.

„Deze groepeerings moet men”, aldus het rapport der Commissie¹⁾, „zóó beschouwen, dat men op de kern van iedere groep het oog houdt, want aan den omtrek zijn er allerlei min of meer onzekere overgangen ... Denkt men de gehele georganiseerde maatschappij als eene pyramide of een kegel met twee horizontale doorsneden, dan krijgt men de talrijkste groep beneden, de minst talrijke boven en eene kleinere of grootere groep in het midden.”

Om aan de drie genoemde groepen van werkers de passende vorming te verschaffen, zou het onderwijs onderscheiden moeten worden in Lager onderwijs, Middelbaar onderwijs en Hoger onderwijs. Nu is het een vraag, of deze driedeling nog beantwoordt aan de differentiatie in de menselijke arbeid, zoals wij die in het huidige maatschappelijke leven aantreffen. Ondergetekende meent deze vraag ontkennend te moeten beantwoorden. Zijns inziens zijn er in de loop der jaren meer overgangsvormen naar voren gekomen, waardoor de onderscheiding der groepen van werkers minder scherp geworden is. Ook doen deze termen het ten onrechte voorkomen, alsof men eerst het Lager onderwijs in zijn geheel moet hebben doorlopen om tot

¹⁾ Rapport Ineenschakelingscommissie bladzijde 20.

het Middelbaar te geraken en dit weer in zijn geheel om tot het Hoger onderwijs te worden toegelaten. Niemand zal alle onderwijs tussen lager en hoger onderwijs middelbaar willen noemen. Indien dat zo was, zou bij voorbeeld de ambachtsschool tot het middelbaar onderwijs gerekend moeten worden. Bovendien is binnen verschillende takken van onderwijs een graduele onderscheiding aanwezig, die met de termen lager, middelbaar, hoger aan te duiden zou zijn. Daarom geeft ondergetekende de voorkeur aan de indeling van het onderwijs in:

Kleuteronderwijs;

Basisonderwijs of Elementair onderwijs¹⁾;

Voortgezet onderwijs;

Wetenschappelijk onderwijs.

Deze, alsmede de op bladzijde 6 en 7, gebezigde nieuwe termen ter aanduiding van bepaalde takken van onderwijs worden hier niet voorgesteld als termen, in wettelijke regelingen te gebruiken, maar als aanduidingen, welke ondergetekende voor de beschrijving van zijn zienswijze met betrekking tot het geheel van onderwijsvoorzieningen nodig acht. Substitutie van de huidige termen van artikel 201 der Grondwet wordt derhalve niet voorgesteld. Alvorens op de zojuist genoemde indeling nader in te gaan, zullen hieronder, uitgaande van de geaardheid en de bestemming der leerlingen, enkele richtlijnen worden gegeven, die met betrekking tot de wenselijke onderwijsvoorzieningen van belang zijn.

In de vorige en ook in het begin van deze eeuw heeft men de taak van het onderwijs vooral gezien als het overdragen van kennis, kunde en vaardigheid. Door het groeiend besef van de beperkte waarde van kennis zonder meer en onder invloed ook van de veranderde maatschappelijke verhoudingen, waaronder de ouders hun kinderen moeten opvoeden, valt in het begrip „onderwijs” een accentverschuiving te constateren. Wanneer men thans over onderwijs spreekt, omvat dat woord méér dan een eeuw geleden. De vorming, die de onvolwassene als individueel persoon en als gemeenschapswezen behoeft, om zich te ontwikkelen tot een goed lid van de maatschappij, gaat de huidige kracht van het gezin in het algemeen te boven en wel meer dan dat een halve eeuw geleden reeds het geval was. Het opvoedende „element” heeft in het onderwijs een grotere plaats gekregen. Mede als gevolg van die accentverschuiving zijn van verschillende zijden feilen en tekortkomingen, bezwaren en verlangens, ten aanzien van het onderwijs in het licht gesteld. Uit het onderwijs, van de ouders, in de maatschappij, werd de roep om vernieuwing, verfrissing en coördinatie vernomen. De geuite wensen zijn velerlei en niet gelijkluidend, terwijl ten aanzien van middelen ter verbetering van ons onderwijs geen communis opinio bestaat.

Sommige verlangens en klachten verdienen in het verband dezer nota bijzondere aandacht, daar zij op het onderwijsstelsel als zodanig betrekking hebben.

De aansluiting van het ene aan het andere schooltype wordt over het algemeen onvoldoende geacht; bij de overgang van het voorafgaande schooltype naar het volgende treden de veranderingen, zowel wat leerstof als didactiek en methodiek betreft, veelal te abrupt op; er is een ontoereikende selectie der leerlingen naar geschiktheid. Verkeerde schoolkeuze komt herhaaldelijk voor; zij heeft dikwijls tot gevolg, dat aan leerlingen, die zonder voldoende nuttig effect te lang op de niet geschikte school verblijven, de kans ontnomen wordt een meer bij hun aanleg passende opleiding te ontvangen; dit leidt tot tijdverlies en plaatst ouders en overheid voor onnodige uitgaven.

Velen vinden, zowel onder invloed der kennismaking met het onderwijs in Angelsaksische landen als in verband met de wenselijke aanpassing aan de huidige sociaal-economische omstandigheden, ons onderwijs te eenvormig, waardoor, zeker in een te strak klassikaal systeem, te weinig rekening gehouden wordt met de uiteenlopende begaafdheden der leerlingen. Bepleit wordt de mogelijkheid tot het facultatief volgen van leervakken.

Het doel, dat met sommige schooltypen wordt nagestreefd, is in de loop der jaren niet hetzelfde gebleven, als waarvoor zij in het leven werden geroepen, zodat of voor het aanvankelijk gestelde doeleinde thans geen of onvoldoende voorziening aanwezig is, dan wel de school een tweeslachtig karakter heeft gekregen. Zo is de H.B.S. met 5-jarige cursus, die door Thorbecke werd geïntroduceerd als opleidingsschool voor middelbare functies, in vele opzichten een school voor voorbereidend hoger onderwijs geworden.

In het algemeen leidt de school te veel en te weinig haar eigen leven; enerzijds is er een te geringe wisselwerking tussen school en maatschappij, anderzijds wordt het onderwijs in bepaalde

schooltypen dikwijls meer bepaald door de volgende onderwijsinstelling, door toelatings- en eindexamens, dan door het doel, dat de school behoort na te streven. Het doen behalen van „goede examenresultaten” wordt al te vaak ook door de ouders beschouwd als het hoofddoel van het onderwijs. In de publieke waardering is een school of een leraar „goed”, indien deze er in slaagt aan een hoog percentage van de examencandidaten een diploma te doen uitreiken.

Het algemeen vormend onderwijs legt in te sterke eenzijdigheid de nadruk op feitenkennis, te weinig op harmonische ontwikkeling van de vermogens der leerlingen.

Bepleit wordt het treffen van een voorziening in die richting, dat behalve het algemeen vormend onderwijs ook het gespecialiseerd onderwijs de weg naar academische examens in ruimere mate zal openen.

Voor enige takken van onderwijs ontbreekt de specifieke opleiding van leerkrachten.

Vrijwel niemand zal de *duur van de leerplicht*, die thans achtjarig is, korter willen maken. Voor de vervulling van verreweg de meeste functies is meer nodig dan in de leerplichtige leeftijd kan worden gegeven. Zelfs moet de vraag onder het oog worden gezien, of voor diegenen, die na hun 14e levensjaar geen verder onderwijs meer zouden ontvangen, niet een aanvullende leerplicht-regeling behoort te worden getroffen. Ondergetekende zou dit voorshands willen ontraden. Vooreerst ontvangt een groot gedeelte van de opgroeiende jeugd tussen haar 14e en 19e jaar schoolonderwijs, zoals uit onderstaand overzicht blijkt.¹⁾

Overzicht

leeftijd	jongens	meisjes
14 jaar	69 %	54 %
15 „	59 %	38 %
16 „	52 %	27 %
17 „	44 %	20 %
18 „	34 %	14 %
19 „	23 %	10 %

Daarnaast wordt in de behoefte aan verder onderwijs voorzien door particuliere cursussen, die een grote vlucht hebben genomen. Vervolgens worden in een niet onbelangrijk aantal gevallen jeugdige werkkrachten, speciaal vrouwelijke, door de leiding van ondernemingen in de gelegenheid gesteld om, met behoud van loon, gedurende $\frac{1}{2}$ tot 1 $\frac{1}{2}$ dag per week onderwijs van algemeen vormende aard te ontvangen. Dit voorbeeld verdient navolging in bredere kring.²⁾

In het huidige onderwijsbestel wordt aan geestelijk of lichamelijk gebrekkige kinderen en aan hen, die uit maatschappelijke oorzaak niet in staat zijn geregeld en met vrucht het gewone onderwijs te volgen of wier gedrag zulks noodzakelijk maakt, onderwijs gegeven van bijzondere aard; onderwijs, dat aan hun capaciteiten en omstandigheden is aangepast, zodat zij nuttige leden der samenleving kunnen worden. Bovendien dient te worden, dat alle leerlingen, voor wie bedoeld onderwijs heilzaam is, ook inderdaad naar de scholen voor buitengewoon lager onderwijs zullen gaan.

De ervaring en de jeugdpsychologie leren, dat *de ontwikkeling van de jonge mens verloopt in fasen*, die elk haar eigen psychologische kenmerken vertonen. De aard en de aanbidding der leerstof zullen met zijn psychische geaardheid in overeenstemming moeten zijn. Omstreeks het 7e en 12e levensjaar zijn in de regel de caesuren te leggen. Het is wetenschappelijk niet verantwoord vóór de eerste caesuur reeds de klemtoon te leggen op de verstandelijke vorming. Eerst na het zevende levensjaar kan die verstandelijke vorming meer op de voorgrond treden. Na de leeftijd van 12 jaar zal men met een meer bewuste inleiding tot de samenleving kunnen en ook moeten beginnen. De eigen aard der individuele leerlingen openbaart zich vóór het 12e levensjaar in de regel slechts in zeer algemene lijnen. Daarom is het aanbrengen van differentiatie in het schooltype vóór die leeftijd onnodig en ongewenst. Dit wil niet zeggen, dat een specifieke didactiek binnen dat schooltype of binnen dezelfde schoolgemeenschap behoort te worden uitgesloten. Ondergetekende denkt hier in het bijzonder aan specifiek onderwijs voor meisjes. Welke bijzondere op-

¹⁾ Ontleend aan de door het C.B.S. opgestelde statistiek: „De Nederlandse Jeugd en haar onderwijs, 31 Dec. 1947”.

²⁾ Men zie ook bladzijde 6 (avondonderwijs.).

¹⁾ In deze nota wordt verder de naam Basisonderwijs gebruikt.

leidingsrichting voor een leerling van 12 jaar met stelligheid moet worden ontraden, is in het algemeen niet met voldoende betrouwbaarheid te beoordelen. Zijn aard dient duidelijker tot uiting te zijn gekomen, vóór dat hij een school of studierichting kiest, die dringt tot ernstige inperking van de mogelijkheden tot het ontvangen van een voorbereiding voor bepaalde beroepsgroepen.

Na het basisonderwijs kan de differentiatie in schooltype en leerstof zich geleidelijk aan voltrekken, omdat de ontplooiing van de individuele aard der leerlingen zich eveneens geleidelijk voltrekt en manifesteert. Daarom moeten aan het basisonderwijs aansluiten opleidingen, die nog weinig gedifferentieerd zijn en nog vele mogelijkheden voor verdere keuze openlaten. Globaal gesproken zullen twee opleidingsrichtingen aanwezig moeten zijn, die zich voornamelijk hierin onderscheiden, dat de ene in het bijzonder bedoeld is voor hen, die een overwegend theoretische, de andere voor hen, die een overwegend praktische intelligentie bezitten. Om onjuiste keuze te voorkomen, is enerzijds meer voorlichting betreffende opleidingsmogelijkheden nodig en behoort anderzijds overgang van het ene schooltype naar het andere zo weinig mogelijk te worden belemmerd.

Mèt de leeftijd kan en moet de toespitsing der opleidingen toenemen, zodat deze geleidelijk meer gaan beantwoorden aan de gedifferentieerdheid, die de samenleving eist. Beroepen, die een lange schoolopleiding vergen, brengen de beoefenaar van zulk een beroep in de regel op een maatschappelijk niveau, dat een brede algemene ontwikkeling vereist. Naar de mate, waarin een opleiding zich meer toespitst in de richting van de eisen, die de toekomstige werkring stelt, zal het aantal leervakken, dat gerekend moet worden tot de leerstof, die algemene ontwikkeling geeft, een beperking ondergaan. Om die reden is het nodig, dat een voldoende algemene ontwikkeling is verkregen, vóór dat de engere toespitsing der opleiding aanvangt. Daarbij dient men te bedenken:

- 1°. dat de leerlingen niet op elke leeftijd voldoende rijp zijn om reeds met de toegespitste opleiding te beginnen;
- 2°. dat ook bij de toegespitste vorming de algemene vorming nooit zal mogen ontbreken, omdat elke opleiding naar een harmonische vorming der leerlingen moet streven.

Voor leerlingen, die de school na het vervullen van de achtjarige leerplicht zullen verlaten, is het nodig, dat daarmee gedurende de laatste jaren, dat ze leerplichtig zijn, rekening wordt gehouden en dat zij een vorming ontvangen, die hen zo veel mogelijk voorbereidt op het maatschappelijk leven. Daar het voor hen niet gaat om een bepaalde beroepsvorming, zullen die jaren in het teken moeten staan van algemene vorming. Dit wil niet zeggen, dat alleen theoretische leerstof zou moeten worden behandeld; integendeel, algemene handvaardigheid is evenzeer een eis van alzijdige vorming, zoals die voor dit maatschappelijk niveau past.

Met het oog op het steeds toenemende internationale verkeer, alsmede met het oog op emigratie, zal het wenselijk zijn de mogelijkheid te openen in het leerplan van elk schooltype na de school voor basisonderwijs ten minste één vreemde taal op te nemen. Daarbij is vooral van belang het enigermate leren gebruiken van de vreemde taal.

Ook is bij de regeling der leerplannen te bedenken, dat het karakter van onze beschaving in hoge mate wordt bepaald door de techniek. Vele mensen leven van de techniek, ook dank zij de techniek. Zonder deze is het actuele menselijk leven niet meer te denken. Zij heeft zichtbaar het aanzijn van de wereld, van steden en wegen veranderd, alsmede het leven in huis sterk beïnvloed. En meer nog heeft zij onzichtbare, geestelijke veranderingen ten gevolge gehad, zodat in vele opzichten wijziging is gekomen in de menselijke gedragingen. Daarom is enige infiltratie van de techniek in het algemeen vormend onderwijs, meer in het bijzonder in het algemeen vormend voortgezet onderwijs, zeker voor de mannelijke jeugd, noodzakelijk geworden. Ondergetekende beraadt zich nog over de wijze waarop en de mate waarin die infiltratie in de leerplannen van de onderscheiden schooltypen kan worden verwezenlijkt.

In verscheidene sectoren van het onderwijs is een tendens tot verlenging van de opleidingsduur. Dit is begrijpelijk, omdat de wetenschap voortschrijdt, de vereiste kundigheden omvangrijker worden en tal van nieuwe aspecten de aandacht vragen. Een minder gewenst gevolg is echter, dat aan de leerlingen steeds hogere eisen worden gesteld, wat met zich medebrengt, dat, afgezien nog van de steeds hoger wordende financiële offers, die de studie van de ouders en van de overheid vraagt, hun deelname aan het maatschappelijk leven langer wordt uitgesteld. Daarom is nodig bezinning over beperkingen, die zonder schade kunnen worden aangebracht, en over een verdergaande differentiatie in het onderwijs.

Om de druk van de eindexamens, die op sommige opleidingen ligt, binnen de perken te houden, kan het aanbrengen van een zekere differentiatie in de uit te reiken diploma's wenselijk worden geacht; een differentiatie in die richting, dat de rechten, aan de diploma's verbonden, afhankelijk worden gesteld van de bereikte studie- en examenresultaten voor bepaalde groepen van vakken. Daarbij zou binnen beperkte grenzen de mogelijkheid moeten worden geopend om door een gedeeltelijke herhaling van het examen in een volgend studiejaar of bij een overeenkomstig staatsexamen de door een diploma niet verkregen rechten alsnog te verwerven.

Een sluitstuk in het stelsel van onderwijsvoorzieningen vormt het avondonderwijs, dat in het bijzonder bedoeld is voor hen, die, om welke reden dan ook, niet de gelegenheid hebben gehad om na het vervullen van de achtjarige leerplicht een school voor volledig dag- of avondonderwijs te bezoeken of zulk een school slechts gedeeltelijk hebben kunnen afmaken, dan wel een school bezocht hebben, die geen passende vooropleiding gaf voor het onderwijs, dat zij verder wensen te ontvangen. De trek naar inrichtingen voor avondonderwijs is in de loop der jaren voortdurend groter geworden en neemt nog steeds toe. Het avondonderwijs opent de mogelijkheid, dat personen, die zich tot verdere studie voelen aangetrokken en zich daarvoor de nodige inspanning willen getroosten, een opleiding ontvangen voor functies, waarvoor zij aanvankelijk de vooropleiding hebben gemist.

Buiten het onderwijsstelsel in strikte zin staat het onderwijs, dat gegeven wordt aan op zich zelf staande cursussen, alsmede het schriftelijk onderwijs. Daarom wordt dit onderwijs in deze nota niet behandeld.

Wat betreft de financiële zijde van het hierna geschetste onderwijsstelsel, kan ondergetekende op grond van een globale raming der onkosten mededelen, dat verwezenlijking van dit plan geen hogere uitgaven vergt dan het geheel der aanwezige, overeenkomstige, onderwijsvoorzieningen thans vordert.

HOOFDLIJNEN VAN HET ONDERWIJSSTELSEL (ONDERWIJSPLAN)

Ondergetekende onderscheidt:

- I. Kleuteronderwijs;
- II. Basisonderwijs¹⁾;
- III. Voortgezet Onderwijs²⁾

omvattend:

- A. Eenvoudig Voortgezet Onderwijs;
- B. Technisch Onderwijs;
- C. Huishoudonderwijs;
- D. Voortgezet Onderwijs voor eenvoudige administratieve werkringen;
- E. Voortgezet Onderwijs voor algemene doeleinden;
- F. Voorbereidend Wetenschappelijk Onderwijs³⁾;
- G. Opleiding van onderwijskrachten en van maatschappelijke werkers.

IV. Wetenschappelijk Onderwijs.

Elke van de vormen, waarin het Voortgezet Onderwijs wordt onderscheiden, wordt als volgt onderverdeeld⁴⁾:

A. Eenvoudig Voortgezet Onderwijs (E.V.O.):

1. E.V.O.-school;
2. a. E.V.O.-afdeling in school voor lager technisch onderwijs;

¹⁾ Een bijzondere vorm van basisonderwijs is het buitengewoon basisonderwijs.
²⁾ „Voortgezet Onderwijs” is niet de aanduiding van één enkele tak van onderwijs, maar een samenvattende aanduiding voor de takken, genoemd onder A. tot en met G.

³⁾ Het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs omvat takken van onderwijs, die thans geregeld zijn o.a. bij de M.O.-wet en bij de H.O.-wet. Het feit, dat hier samengevat zijn takken van onderwijs, welke niet dezelfde voorrechten genieten, moet niet als een staatsrechtelijk bezwaar gezien worden. Het zij herhaald, dat deze nota de materie der onderwijsvoorzieningen van een onderwijskundig gezichtspunt uit behandelt. Wettelijke regelingen komen eventueel later aan de orde.

⁴⁾ Bij de onderdelen D. tot en met G. zijn de daaronder vallende nieuwe schooltypen meer in concreto behandeld.

- b. E.V.O.-afdeling in huishoudschool;
- c. E.V.O.-afdeling in school voor eenvoudige administratieve werkkringen.
- 3. Aanvullend E.V.O.
- B. *Technisch Onderwijs.*
 - 1. Lager Technisch Onderwijs;
 - 2. Uitgebreid Technisch Onderwijs;
 - 3. Middelbaar Technisch Onderwijs;
 - 4. Aanvullend Technisch Onderwijs.
- C. *Huishoudonderwijs.*
 - 1. Lager Huishoudonderwijs;
 - 2. Uitgebreid Huishoudonderwijs;
 - 3. Middelbaar Huishoudonderwijs;
 - 4. Aanvullend Huishoudonderwijs.
- D. *Voortgezet Onderwijs voor eenvoudige administratieve werkkringen.*
 - 1. Voortgezet dagonderwijs voor eenvoudige administratieve werkkringen;
 - 2. Voortgezet avondonderwijs voor eenvoudige administratieve werkkringen.
- E. *Voortgezet Onderwijs voor algemene doeleinden.*
 - 1. Algemene Middelbare School;
 - 2. Middelbare Meisjesschool;
 - 3. Aanvullend Onderwijs.
- F. *Vorbereidend Wetenschappelijk Onderwijs.*
 - 1. Gymnasium;
 - 2. Hogere Burgerschool;
 - 3. Lyceum;
 - 4. Avondlyceum.
- G. *Opleiding van onderwijskrachten en van maatschappelijke werkers.*
 - 1. Opleiding van onderwijskrachten¹⁾:
 - a. vorming van leidsters bij het kleuteronderwijs;
 - b. vorming van onderwijzers bij het basisonderwijs en het eenvoudig voortgezet onderwijs;
 - c. opleiding voor leraren bij het technisch onderwijs;
 - d. opleiding voor leraressen bij het huishoudonderwijs.
 - 2. Opleiding voor maatschappelijk werker.

Behalve de bovengenoemde zijn er nog andere vormen van voortgezet onderwijs, zoals de school voor opleiding van onderwijskrachten in de lichamelijke oefening, de sportschool, de toneelschool, het conservatorium, enz. Daarover zal hieronder niet worden gesproken, omdat zij los staan van het plan van onderwijsvoorzieningen, dat het onderwerp van deze nota is.

TOELICHTING BIJ HET ONDERWIJSPLAN

I. KLEUTERONDERWIJS²⁾

Tot op een leeftijd van ongeveer 3 jaar gedijen kinderen het best in het ouderlijk gezin. Daarna ontstaat geleidelijk voor de kleuters, met het oog op hun lichamelijke en geestelijke ontwikkeling, de behoefte aan een ruimere en andere omgeving. Het kleuteronderwijs moet aan kleuters de gelegenheid bieden om met andere kinderen van hun leeftijd te spelen, om op eenvoudige wijze hun geheugen te oefenen, om hun smaak bij de uitdrukking van gevoelens en gedachten te ontwikkelen en te zuiveren en om goede gewoonten van netheid en orde, beleefdheid en fatsoen aan te kweken.

Het speel- en werkplan dient te omvatten: spel en lichaams oefeningen (regelmatig en veel in de open lucht), arbeid met ontwikkelingsmateriaal, boetseren, tekenen, zingen, vertellen, oefening in goede uitspraak en leren van kinderversjes. De „schoolse” manier om kinderen iets bij te brengen past niet voor kleuters. Goed kleuteronderwijs zal aan de schoolrijpheid der kinderen ten goede komen.

Wanneer de kleuters de leeftijd van ongeveer 7 jaar hebben bereikt, dienen zij de kleuterschool te verlaten. Voor de leerplichtige kinderen, die, blijkens een schriftelijke verklaring van een deskundige, nog niet rijp zijn voor het volgen van basisonderwijs en de gegronde ver-

wachting geven, dat zij door het langer bezoeken van een kleuterschool dat wel zullen zijn, dient de mogelijkheid te worden geopend op de kleuterschool te blijven, tot dat zij de leeftijd van acht jaar hebben bereikt. De vraag is meermalen gerezen, of het niet wenselijk zou zijn de leerlingen van het eerste en tweede leerjaar der lagere school op de kleuterschool aan de leerplicht te laten voldoen. Dan zou echter het boven aangeduide speel- en werkplan in die zin gewijzigd moeten worden, dat daaraan enige vakken van het basisonderwijs werden toegevoegd. Betwijfeld moet worden, of dit nog zou passen in het kader van het kleuteronderwijs. Bovendien verkeert dit onderwijs op vele plaatsen in een zodanige toestand — zowel wat leidsters als lokalen betreft —, dat een regeling als bovenbedoeld in de naaste toekomst onmogelijk zou zijn. Overigens is het zelfde resultaat te bereiken door aan het onderwijs in de eerste klasse van de school voor basisonderwijs meer het karakter van kleuteronderwijs te geven.

II. BASISONDERWIJS

Het basisonderwijs is ingevolge de Leerplichtwet verplicht voor alle kinderen, die de leeftijd van 7 jaar hebben bereikt¹⁾. Het zou slechts vijf leerjaren moeten omvatten. Daarin ware naar de mening van ondergetekende het vereiste elementaire onderwijs op verantwoorde wijze te geven. Het denkbeeld behoeft nadere overweging, ook met betrekking tot zijn consequenties. Vijfjarig basisonderwijs moet hier nog enkel als een ideaal gesteld worden. Het zal, voornamelijk o.m. door de moeilijkheden t.a.v. de gebouwen, in de eerstkomende tijden niet te realiseren zijn. Daarom is als overgangstoestand de tegenwoordige zesjarige duur hieronder gehandhaafd.

In artikel 42 van de Lager-onderwijswet 1920 wordt van het schoolonderwijs gezegd:

„Het schoolonderwijs wordt onder het aanleeren van gepaste en nuttige kundigheden dienstbaar gemaakt aan de ontwikkeling van de verstandelijke vermogens der kinderen, aan hunne lichamelijke oefening en aan hunne opleiding tot alle christelijke en maatschappelijke deugden.”

Het hier gestelde geldt ook voor het basisonderwijs. Bij een omschrijving van zijn taak ware — zonder veronachtzaming van het karakter van het bijzonder onderwijs — aan te duiden, dat het basisonderwijs ook dient te verzorgen de uitdrukkingsmiddelen, de aesthetische en sociale vorming der leerlingen: het moet de vaardigheden bijbrengen, welke een ieder, ongeacht zijn toekomst, in het gewone leven nodig heeft en de basis van ontwikkeling verschaffen, die voor alle verdere vormen van onderwijs noodzakelijk is.

De omvang van de leerstof behoort voor alle kinderen nagenoeg gelijk te zijn. Bijzondere aandacht worde geschonken aan lezen, spreken en schrijven van de moedertaal. Het onderwijs in rekenen zal in hoofdzaak bestaan in het aanleren van vaardigheden. Bij de lichamelijke oefening mag het spelelement niet ontbreken. Enige oriëntatie in ruimte en tijd moet worden bijgebracht, alsmede eenvoudige kennis van de natuur. Voor de meisjes mag onderwijs in nuttige handwerken niet ontbreken. De aesthetische vorming dient op niet te opzettelijke wijze te worden bevorderd, waarbij voornamelijk het onderwijs in tekenen, muziek en zang in aanmerking komt. Het leren van de juiste gedragswijzen ten opzichte van anderen en van de regels, die in de samenleving gelden, dient een onderdeel van het onderwijs te zijn. De mogelijkheid moet bestaan aan het leerplan een of meer vakken facultatief toe te voegen (bijv. handenarbeid). In dit opzicht moet een zekere vrijheid aanwezig blijven, ook in verband met regionale omstandigheden.

Wat de methodiek aangaat, dient de volgorde hart-hand-hoofd, die karakteristiek is voor het kleuteronderwijs, geleidelijk over te gaan in de volgorde hoofd-hart-hand. In de leeftijdsperiode van 7 tot 11 jaar is bij de leerlingen een toenemende ontwikkeling te constateren van de belangstelling voor de concrete werkelijkheid. Omstreeks de leeftijd van 11 à 12 jaar manifesteert zich een verandering in die belangstelling. Dan gaat het kind van zich zelf uit een soort selectie doorvoeren; het krijgt dan belangstelling voor het speciale en het specifieke. Deze specialisering is te herkennen in de interessekringen van kinderen op die leeftijd. Door deze groeiende intra-individuele differentiatie treden typologische variaties in de leerlingengemeenschap op, die anticiperen op de schoolkeuze, welke aan het einde van het zesde leerjaar moet worden gedaan.

Bij het onderwijs dient te worden uitgegaan van het locale milieu, waardoor de leerlingen vooral van hun directe omgeving (stad, dorp,

¹⁾ Voor de opleiding van onderwijskrachten voor het voortgezet onderwijs voor algemene doeleinden en het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs zij verwezen naar bladzijde 29.

²⁾ De term „onderwijs” heeft hier, blijkens de tekst, een specifieke betekenis.

¹⁾ Voor uitzonderingsgevallen zie onder Kleuteronderwijs en Buitengewoon basisonderwijs.

streek, provincie) wetenswaardigheden in zich opnemen, die betrekking hebben op datgene, waarmee zij dagelijks of dikwijls in aanraking komen.

De verstandelijke vermogens van de leerlingen lopen sterk uiteen. Met het oog daarop kan het wenselijk zijn van het 4e of 5e leerjaar af, ook zonder klassensplitsing, homogene groepen van leerlingen van niet te zeer uiteenlopende begaafdheid samen te brengen. Uit de wijze, waarop opdrachten, al dan niet in groepsverband, worden uitgevoerd, zijn waardevolle aanwijzingen te verkrijgen betreffende de aanleg der leerlingen voor voortgezet onderwijs.

Het euvel van het blijven zitten zal, behalve door het vormen van groepen van leerlingen met homogene begaafdheid en het geven van aan hun intelligentie aangepast onderwijs, wellicht mede kunnen worden bestreden door een systeem van bevordering per vak in plaats van per klasse¹⁾.

Het huiswerk voor de leerlingen van de school voor basisonderwijs dient in alle zes leerjaren zeer beperkt te blijven; in de lagere klassen mag het niet of uiterst zeldzaam worden gegeven en dan nog moet het van zeer geringe omvang zijn; ook in hogere klassen moet het in het algemeen zeer beperkt blijven.

De school voor basisonderwijs mag geen specifieke opleidingsschool zijn voor het voortgezet onderwijs. Moet de onderwijzer enerzijds tot een bepaalde hoogte rekening houden met de bestemming zijner leerlingen, anderzijds mag hij de eisen van een toelatingsexamen niet bepalend doen zijn voor het basisonderwijs.

In de school voor basisonderwijs dient het onderwijs als algemene regel in handen te blijven van de klasse-onderwijzer; in bijzondere gevallen kan het wenselijk zijn, dat de onderwijzer van een andere klasse een bepaald vak verzorgt. In de laagste twee leerjaren en in scholen met twee leerkrachten in de laagste drie, worde het onderwijs opgedragen aan onderwijskrachten, die met de methoden van het kleuteronderwijs bekend zijn. Daarbij moet voor ogen worden gehouden, dat het onderwijs in de eerste klasse zeer belangrijk is voor het verdere onderwijs.

Buitengewoon basisonderwijs

Deze vorm van onderwijs geeft het basisonderwijs op een speciale wijze aan kinderen, die wegens geestelijke of lichamelijke gebreken of uit maatschappelijke oorzaak, niet in staat zijn geregeld en met vrucht het gewone onderwijs te volgen, of wier gedrag het noodzakelijk maakt buitengewone onderwijsmethoden toe te passen. De groepen van kinderen, voor wie het buitengewoon basisonderwijs bestemd is, zijn vermeld in het „Besluit buitengewoon lager onderwijs 1949.” Ook kinderen van woonwagenbewoners dienen in de gelegenheid te worden gesteld buitengewoon basisonderwijs te volgen.²⁾

De toelating tot een school voor buitengewoon basisonderwijs (behoudens voor scholen voor kinderen, wier ouders een trekkend bestaan leiden), geschiedt niet dan na het instellen van een onderzoek door een commissie, bestaande uit het hoofd der school, een geneesheer en voor bepaalde schooltypen een academisch gevormd psycholoog.

Ten aanzien van de leeftijd, waarop deze groepen van kinderen tot de school worden toegelaten, zijn geen uniforme regelingen te treffen. Bij sommigen vereisen de aard van hun gebrek en hun opvoeding een vroege regelmatige beïnvloeding; anderen moeten er voor worden gevrijwaard, dat zij te vroeg in een bepaalde schoolvorm worden ondergebracht. Aan scholen voor doofstomme, slechthorende, blinde en slechtziende kinderen kunnen kleuterklassen worden verbonden, wat voor hun ontwikkeling van fundamentele waarde is, omdat deze groepen van kinderen op zeer jonge leeftijd in de gewone huiselijke omgeving zeer veel moeten missen.

De leerlingen kunnen de scholen voor buitengewoon basisonderwijs in het algemeen bezoeken, totdat zij de leeftijd van 15 jaar hebben bereikt; kinderen met lichamelijke gebreken en chronisch zieke kinderen (lijders aan tuberculose), totdat zij 17 jaar zijn. In bijzondere gevallen kunnen deze leeftijden worden overschreden.

Aan de inrichtingen voor doofstommen en in opvoedingsgestichten ontvangen de leerlingen van de leeftijd van 12 à 13 jaar af tot 18 jaar naast algemeen vormend ook technisch e.g. huishoudkundig onderwijs. Aan scholen voor zwakzinnigen (debielen en imbecillen) bestaan zgn. werkklassen en huishoudklassen. Het onderwijs in deze klassen wordt gebruikt als hulpmiddel voor verschillende vakken van het algemeen vormend onderwijs. Jongens, die een vak moeten leren, worden geplaatst bij een „baas” (schoenmaker, timmerman, bakker,

tuinman), al dan niet aan de inrichting verbonden. Gedurende die tijd blijven zij onder toezicht van de inrichting en haar onderwijzend personeel.

Het specifieke onderwijs aan schipperskinderen wordt gegeven in:

1. continu-scholen;
2. ligplaatsscholen;
3. continu-klassen en ligplaats-klassen, verbonden aan scholen voor gewoon- en buitengewoon basisonderwijs.

De continu-scholen en -klassen zijn bedoeld voor schipperskinderen, die het basisonderwijs in drie of vier jaren wensen te doorlopen. Voor de toelating tot deze scholen moeten de kinderen acht jaar oud zijn. Op deze scholen en klassen wordt gedurende een derde schooltijd onderwijs gegeven. In de regel ontvangen deze kinderen reeds vóór de leeftijd van acht jaar onderwijs op de ligplaatsscholen en -klassen. De ligplaatsscholen en -klassen zijn bedoeld voor kinderen, die met de ouders meevaren en de scholen alleen bezoeken gedurende de tijd, waarin het schip aan de wal ligt. Om het onderwijs zo vrucht dragend mogelijk te doen zijn, wordt voor deze kinderen een taken-systeem gevolgd, waarbij ook scholen voor gewoon basisonderwijs haar medewerking verlenen.

Voor kinderen, die uit maatschappelijke oorzaak of uit hoofde van het feit, dat hun gedrag het noodzakelijk maakt, buitengewoon basisonderwijs ontvangen, omvat het leerplan de vakken van het gewone basisonderwijs. Geestelijk of lichamelijk gebrekkige kinderen ontvangen uiteraard slechts onderwijs in die vakken, die zij in staat zijn te volgen.

De methodiek van het buitengewoon basisonderwijs is voor elke groep uiteraard aangepast aan de bijzondere omstandigheden, waarin de kinderen verkeren.³⁾

III. VOORTGEZET ONDERWIJS

Een eerste differentiatie der leerlingen dient aan te vangen tegen het einde van het zesde leerjaar van het basisonderwijs. Dan moet gekozen worden welke vorm van voortgezet onderwijs het kind zal ontvangen. Het hoofd van de school voor basisonderwijs is naar het oordeel van ondergetekende de eerst aangewezen, die daarbij van advies moet dienen. Hij zal de ontwikkeling van de leerling gedurende zijn gehele schooltijd moeten volgen; in verband met het door hem uit te brengen advies zal hij dat in het zesde leerjaar in bijzondere mate moeten doen. Om de juistheid van dit advies aan de door de leerlingen op de volgende school bereikte resultaten te kunnen toetsen, zal een regelmatig contact tussen de afleverende en de ontvangende school noodzakelijk zijn. Zo deze resultaten niet in overeenstemming zijn met de verwachtingen, waarop het hoofd der school voor basisonderwijs zijn advies gegrond had, zal hij zich er op moeten bezinnen, in hoeverre hij in de toekomst bij het uitbrengen van adviezen met andere dan de door hem gebruikte gegevens zal moeten rekening houden of deze anders zal moeten interpreteren. In twijfelgevallen kan een psychologisch onderzoek, verricht door een ter zake kundige, een hulpmiddel zijn om de capaciteiten van de leerlingen te toetsen.

Zoals in de inleiding werd betoogd, zal het bij twaalfjarige leerlingen ten hoogste mogelijk zijn zeer globaal uit te maken, of zij een overwegend theoretische dan wel een overwegend praktische intelligentie bezitten. Een voldoende betrouwbaar oordeel kan echter op die leeftijd in vele gevallen nog niet worden uitgesproken. Ondergetekende acht het daarom wenselijk, dat het onderwijs althans in het eerste leerjaar van de onderscheiden vormen van het voortgezet onderwijs niet al te grote verschillen vertoont, opdat bij verkeerd gebleken schoolkeuze de overgang naar het voor de leerling meer geschikte schooltype zo mogelijk zonder vertraging kan plaats hebben.

Met het oog op een juiste beoordeling der leerlingen is het bovendien wenselijk het voortgezet onderwijs ten aanzien van didactiek en methodiek organisch te doen aansluiten bij het basisonderwijs.

Ondergetekende meent, dat bij realisering van bovengenoemde gedachten het moeilijke probleem van de schoolkeuze na het basisonderwijs althans enigermate een oplossing zou kunnen verkrijgen, die meer verantwoord is dan de huidige.

Zolang de hierboven geschetste gang van zaken in de praktijk niet verwezenlijkt is, zullen in de regel voor bepaalde schooltypen toelatingsexamens of proefklassen wenselijk blijven. Dit geldt echter niet voor de vorm van voortgezet onderwijs, die in het beknopte

¹⁾ Experimenten om met dit systeem ervaring op te doen zijn aan de gang
²⁾ De organisatie daarvan is ter hand genomen.

³⁾ Ook binnen het kader van het voortgezet onderwijs dienen alle leerlingen met een lichamelijk of zintuiglijk gebrek als gebrekkigen op een buitengewone wijze geholpen te worden, zonder dat het aan hen te geven onderwijs „buitengewoon” is in de zin van het „Besluit buitengewoon lager onderwijs 1949”.

overzicht (bladzijde 6) vermeld is onder A. Indien men voor de toelating tot de scholen voor voortgezet onderwijs voor algemene doeleinden c.q. voor scholen voor uitgebreid technisch onderwijs en voor het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs gebruik wenst te maken of te blijven maken van een toelatingsexamen, dan zou ondergetekende dit beperkt willen zien tot een klein aantal vakken (bijv. Nederlands en rekenen) en het niet verplicht willen stellen.

Er is nog een andere reden, waarom het wenselijk is, dat het onderwijs in het eerste leerjaar van het voortgezet onderwijs niet al te grote verschillen vertoont en wel de volgende. Het constateren van de aanleg en de vereiste belangstelling voor een bepaalde beroepsgroep zal slechts bij sommige leerlingen op een leeftijd van ongeveer 12 jaar mogelijk zijn; in het algemeen zal een meer uitgesproken aanleg of belangstelling zich niet vóór de leeftijd van 13 à 14 jaar openbaren. Vele kinderen zullen zelfs op 14-jarige leeftijd nog geen bepaalde keuze ten aanzien van de voor hen wenselijke beroepsopleiding kunnen doen. Vóór de leeftijd van 13 à 14 jaar een beroepskeuze af te dwingen, acht ondergetekende daarom verwerpelijk. Daaruit mag niet de gevolgtrekking worden gemaakt, dat enige kennismaking te voren met onderwijs in technische richting achterwege zou moeten blijven. Een dergelijke kennismaking mag echter niet insluiten, dat daarmee reeds een bepaalde keuze moet worden gedaan; zij kan stimulerend werken op de beroepskeuze, wat, zowel voor leerling als voor maatschappij, van grote betekenis is.

A. Eenvoudig Voortgezet Onderwijs (E.V.O.)

1. E.V.O.-school en E.V.O.-afdelingen

Het E.V.O. heeft tot taak de algemene vorming der leerlingen te verzorgen, hetzij als directe voorbereiding op het maatschappelijk leven, hetzij als voorbereiding voor gespecialiseerd onderwijs. Zal deze algemene vorming, die voor velen de enige is, die ze nog in schoolverband zullen ontvangen, vruchtdragend zijn, dan moet de voorbereidingstijd tenminste een tweetal jaren na het basisonderwijs in beslag nemen.¹⁾

Bij de keuze van de leerstof van het E.V.O. moet de bedoeling voorzitten de leerlingen de vereiste kundigheden en vaardigheden bij te brengen om zich in het dagelijkse leven te kunnen helpen. Een belangrijk onderdeel van de leerstof is algemene handvaardigheid. Te dien aanzien zij hier uitdrukkelijk vermeld, dat het onderwijs in dit onderdeel niet beoogt het geven van een vooropleiding tot een bepaald beroep; wel kan de kennismaking met handigheden en vaardigheden als nieuwe ervaring aan de individuele leerling een zekere oriëntatie geven ten aanzien van zijn beroepskeuze en er toe bijdragen de geschiktheid van de leerlingen voor bepaalde beroepsgroepen te bepalen.

Alle nog leerplichtige leerlingen, die de zes leerjaren van de school voor basisonderwijs hebben doorlopen en niet overgaan naar het voortgezet onderwijs voor algemene doeleinden c.q. de uitgebreide technische school of naar het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs, gaan:

a. naar de tweejarige school voor Eenvoudig Voortgezet Onderwijs, of wel

b. naar de tweejarige voorbereidende E.V.O.-afdeling²⁾ van één der volgende scholen: de school voor lager technisch onderwijs, de huishoudschool, de school voor eenvoudige administratieve werkklassen.

Bij wijze van uitzondering zullen aan een aantal scholen voor basisonderwijs twee klassen (7e en 8e klasse) moeten worden toegevoegd met het oog op de leerlingen, voor wie noch een zelfstandige E.V.O.-school, noch een E.V.O.-afdeling bereikbaar is. In dit verband moet de aandacht worden gevestigd op de noodzakelijkheid van het in het leven roepen van streekscholen, waardoor een verantwoorde organisatie van het E.V.O. in zijn geheel kan ontstaan. Zowel de zelfstandige E.V.O.-scholen als de E.V.O.-afdelingen moeten worden gezien als streekscholen te treffen voorzieningen (vooral met het oog op het platteland). De rayons kunnen in verband met de leeftijd der kinderen ruimer zijn dan die, welke voor het basisonderwijs worden gevorderd. Het zal met het oog op het voorgaande geraden zijn te streven naar een plan voor een goede spreiding van inrichtingen voor E.V.O., waarbij ten aanzien van de E.V.O.-afdelingen, wat de gebouwen en

andere voorzieningen betreft, gebruik wordt gemaakt van aanwezige gelegenheden tot opleiding. Het onderwijs in de 7e en 8e klassen van scholen voor basisonderwijs dient zoveel mogelijk gegeven te worden volgens het hieronder voor de zelfstandige E.V.O.-school aangeduide leerplan. Waar dit volstrekt uitgesloten is, moet het dit leerplan zoveel mogelijk benaderen.

Het leerplan en de methodiek van de zelfstandige E.V.O.-school en van de E.V.O.-afdelingen zullen in grote lijnen dezelfde zijn. In het eerste leerjaar der E.V.O.-school kan het onderwijs voor alle leerlingen nagenoeg gelijk zijn. Aan het einde van het eerste leerjaar kan aan de ouders een advies worden gegeven ten aanzien van de richting (technisch, land- en tuinbouw, administratief), welke waarschijnlijk het meest in overeenstemming is met de aanleg der leerlingen. Eventueel zou zelfs overgang naar het voortgezet onderwijs voor algemene doeleinden of het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs kunnen worden geadviseerd. In het tweede leerjaar kan enige differentiatie in het onderwijs worden aangebracht, naar gelang de bestemming der leerlingen; voor de *jongens* in de richting, die een algemene voorbereiding geeft op de maatschappij; de richting, die voorbereiding geeft voor het lager technisch onderwijs; de richting, die voorbereiding geeft voor het lager land- en tuinbouwonderwijs; de richting, die voorbereiding geeft voor het voortgezet onderwijs voor eenvoudige administratieve werkklassen; voor de *meisjes* in de richting, die een algemene voorbereiding geeft op de maatschappij; de richting, die voorbereiding geeft voor het voortgezet onderwijs voor eenvoudige administratieve werkklassen. Wat betreft de richting, die voor de meisjes een algemene voorbereiding op de maatschappij beoogt, dient te worden opgemerkt, dat het onderwijs, zowel in de eerste als in de tweede klasse der E.V.O.-school, gaandeweg meer overeenkomst zal moeten gaan vertonen met dat van de huidige primaire opleiding van het nijverheidsonderwijs voor meisjes.

Het onderwijs moet gericht zijn op het aanleren van algemene omgangsvormen, uitdrukkingsmiddelen en vaardigheden, die voor het gewone gemeenschapsleven en voor ieder beroepsleven onmisbaar zijn. Daarbij moet bijzondere aandacht worden besteed aan de ontwikkeling van burger- en gemeenschapszin. De tweejarige onderwijsperiode, waarin de leerlingen als het ware een brug overgaan, moet gericht zijn op het vormen van jonge mensen, die een gezonde kijk moeten krijgen op de voorvallen van het dagelijkse leven, een zekere mate van zelfstandigheid en verantwoordelijkheidsgevoel moeten verwerven en een bereidheid om met anderen samen te werken. De onderscheiding naar jaarklassen behoeft niet scherp te zijn. Voor het aanwakken van teamgeest kan clubwerk in dit schooltype van grote betekenis worden geacht; ten aanzien hiervan zijn waardevolle ervaringen te ontleen aan de methoden der jeugdbeweging. Een te strak leerplan is voor dit schooltype niet wenselijk. Voldoende ruimte dient te worden gelaten aan de speciale behoeften van plaats en streek; in een land- of tuinbouwstreek zal het accent anders komen te liggen dan in een industriegebied.

Het moedertaalonderwijs, zowel schriftelijk als mondeling, moet in het leerplan een belangrijke plaats innemen. Dit onderwijs, evenals dat in rekenen, de kennis van maten en munten, in aardrijkskunde, geschiedenis en kennis der natuur moet steeds weer dienstbaar worden gemaakt aan de vervulling van taken en de oplossing van vragen, waarvoor het praktische leven jonge mensen van die leeftijd stelt. De esthetische vorming, belangrijk in deze levensperiode, en de lichamelijke oefening moeten, aan de leeftijdseisen aangepast, worden gegeven. Een niet te veronachtzamen taak van het E.V.O. is ook het aankweken van liefhebberijen. Dit is van waarde ter bevordering van een goede vrijetijdsbesteding.

De gewijzigde sociaal-economische verhoudingen op nationaal en internationaal gebied maken het wenselijk, dat in het leerplan, als facultatief vak, een vreemde taal wordt opgenomen en dat aan bepaalde landen, in verband met emigratie, bijzondere aandacht wordt besteed.

Algemene handvaardigheid zal een ieder, vroeg of laat, te pas komen. Voor de *jongens* zal het onderwijs in dat vak bestaan in het leren van de juiste gebruikswijzen der meest voorkomende gereedschappen en in het aanleren van bepaalde vaardigheden (bijv. houtbewerking, eenvoudige metaalbewerking). De wijze, waarop een leerling te werk gaat, de accuratesse, het overleg en de volharding, waarmee hij een gegeven opdracht uitvoert, kunnen mogelijkheden bieden om zijn aanleg voor bepaalde vaardigheden te constateren. Voor de *meisjes* is het aanleren van huishoudelijke vaardigheden van grote betekenis. Zij behoeven onderwijs in nuttige en vrouwelijke handwerken en huishoudkunde.

Voor de richtingen ter voorbereiding op het lager technisch en land- en tuinbouwonderwijs wordt bij de in het tweede leerjaar in het

¹⁾ Op de consequenties, die vijfjarig basisonderwijs voor het E.V.O. zou hebben, wordt hier, in verband met hetgeen boven is opgemerkt, niet ingegaan.

²⁾ Met betrekking tot mogelijke vragen ten aanzien van financiële gelijkstelling voor de E.V.O.-afdeling zij verwezen naar het gestelde op bladzijde 2 van deze nota.

leerplan aan te brengen differentiatie enigermate rekening gehouden met de specifieke eisen van deze vormen van onderwijs.

In de richting ter voorbereiding op het voortgezet onderwijs voor eenvoudige administratieve werkklassen zal bij keuze en aanbidding van de leerstof de vorming van de meer theoretisch gerichte intelligentie het hoofddoel krijgen. In het leerplan moeten zeer eenvoudige handelskennis en boekhouden een plaats krijgen en zou een tweede vreemde taal kunnen worden opgenomen.

Bij de opbouw van de leerstof zal men, rekening houdend met de mentaliteit van jonge mensen tussen 12 en 14 jaar, vooral aandacht moeten besteden aan het onderling verband der onderscheiden vakken. Uitgaande van leerstofkernen en belangstellingscentra kunnen de onderscheiden leervakken telkens weer worden benaderd. Bij het onderwijs mag echter niet voorop staan de vorming voor een bepaalde gespecialiseerde praktijk.

Het onderwijs in de vakken der E.V.O.-school dient per groep van leerlingen zoveel mogelijk in handen te zijn van één klasse-onderwijzer, met dien verstande, dat deze onderwijzers voor de specifieke E.V.O.-vakken en voor de lichamelijke oefening speciaal bevoegd dienen te zijn. In gevallen, waarin de klasse-onderwijzer de bedoelde speciale bevoegdheid niet bezit, zal het onderwijs aan vakleerkrachten moeten worden opgedragen.

Om het onderwijs te doen winnen aan levensgeest en in vele gevallen om het meer doeltreffend te kunnen regelen, is samenwerking van de E.V.O.-scholen met de corresponderende voorbereidende E.V.O.-afdelingen van de scholen voor lager technisch onderwijs en, voor zover de meisjes betreft, met huishoudscholen, ten aanzien van het onderwijs in algemene handvaardigheid c.q. vrouwelijke handwerken en huishoudelijke vakken van eminent belang.

2. Aanvullend onderwijs.

Het aanvullend onderwijs is bedoeld om aan hen, die aan de leerplicht hebben voldaan en daarna op geen andere wijze onderwijs van algemeen vormende aard ontvingen, de gelegenheid te bieden nog enige verdere vorming te ontvangen. Verwezen moge worden naar wat ter zake is opgemerkt op blz. 4. Naast de mogelijkheid van aanvullend dagonderwijs dient de gelegenheid te worden geboden om gedurende zes à acht uren per week aanvullend avondonderwijs te ontvangen.

Daar het hier vooral gaat om oudere leerlingen, dient ten aanzien van het leerplan de nodige vrijheid te worden gelaten. Wel zal het enig vakonderwijs dienen te omvatten. Een combinatie van de methodiek der E.V.O.-school en der vrije jeugdbeweging is aan te bevelen. Gedacht wordt daarbij aan de goede ervaringen, opgedaan o.a. met de Mater-Amabilisscholen, Zonnebloemscholen en de Pater-Fortisscholen. Waar het aanvullend onderwijs zich nog in het eerste stadium van zijn ontwikkeling bevindt, is het niet raadzaam thans daarvoor richtlijnen vast te leggen.

B. Technisch Onderwijs

Voor de regeling van het technisch onderwijs moge allereerst worden verwezen naar de „Nota betreffende de stand van het lager en middelbaar technisch onderwijs voor jongens en betreffende de maatregelen, die mede in verband met de industrialisatie, op korte termijn tot de ontwikkeling kunnen bijdragen”. (Gedrukte stukken, zitting 1950—1951—2056). In die nota is slechts weinig aandacht besteed aan het technisch onderwijs voor bijzondere doeleinden. Bovendien sloot zij, ook wat de terminologie betreft, aan bij de bestaande toestand. Hieronder wordt een aanvulling op die nota gegeven en het technisch onderwijs ingepast in het algemene plan van onderwijsvoorzieningen.¹⁾

Vier vormen van technisch onderwijs²⁾ zijn te onderscheiden:

1. lager technisch onderwijs;
2. uitgebreid technisch onderwijs;
3. middelbaar technisch onderwijs en middelbaar kunstnijverheids-onderwijs;
4. aanvullend technisch onderwijs.

1. Lager Technisch Onderwijs.

Dit wordt gegeven aan:

- a. lagere technische scholen;
- b. lagere technische scholen voor een bepaald vak;³⁾
- c. visserijsscholen, matrozenopleidingen, dagnijverheidsscholen voor schippers.

¹⁾ Het technisch onderwijs wordt hier slechts beknopt behandeld en wel vooral onder het opzicht van de aansluiting aan andere vormen van onderwijs.

²⁾ Een combinatie met het buitengewoon basisonderwijs vormt het buitengewoon technisch onderwijs (zie bladzijde 9).

³⁾ Zoals: lagere textielscholen, scholen voor banketbakkers, kleermakers, schoenmakers.

Aan de scholen voor lager technisch onderwijs kunnen voorbereidende E.V.O.-afdelingen worden verbonden; in het bijzonder wordt hierbij gedacht aan de scholen genoemd onder a. De differentiatie, die in het tweede leerjaar in het leerplan kan worden aangebracht¹⁾, is bedoeld:

1. voor leerlingen, die een voorbereiding voor het technisch onderwijs, en
2. voor leerlingen, die een algemene voorbereiding op de maatschappij behoeven.

Heeft een school voor lager technisch onderwijs geen E.V.O.-afdeling, dan verdient het aanbeveling als eis van toelating te stellen, dat de leerling een E.V.O.-school of -afdeling heeft doorlopen. Het eigenlijke vakonderwijs begint dus eerst, als de leerlingen de leeftijd van ongeveer 14 jaar hebben bereikt. De gewone lagere technische scholen hebben, de tweejarige E.V.O.-afdeling niet inbegrepen, een cursusduur van twee jaren. Soms zijn vervolklassen (kopklassen) nodig voor bepaalde vakrichtingen; in het algemeen hebben deze een cursusduur van één jaar. Afgezien van eventuele E.V.O.-afdelingen duren de visserijsscholen in het algemeen twee jaren, de matrozenopleidingen één jaar, de dagnijverheidsscholen voor schippers twee jaren. De lagere technische scholen voor een bepaald vak variëren in duur; er zijn voor ondergetekende geen redenen aanwezig hierin wijziging te brengen.

De leerplannen van de scholen voor lager technisch onderwijs moeten behalve vakken, die de technische scholing beogen, ook vakken van algemeen vormende aard omvatten; bij de aanvang van de cursus meer dan tegen het einde daarvan; de algemene vorming zij een functioneel element van de vaktechnische scholing.²⁾

Het taalonderwijs (moedertaal, één vreemde taal) moet beperkt blijven tot het leren van eenvoudig taalgebruik en het bijbrengen van vaktermen in de vreemde taal. Aesthetische vorming kan behalve door tekenonderwijs onopzettelijk worden gegeven bijv. bij de vervaardiging en afwerking van eenvoudige gebruiksvoorwerpen. Lichamelijke oefening mag niet ontbreken.

De school alleen kan haar leerlingen niet volledig vormen tot vaklieden. Een soepele routine in het verrichten van bepaalde werkzaamheden kan eerst worden verworven in het bedrijf (in het bijzonder via het leerlingstelsel). Het leerlingstelsel, dat behandeld is in de nota, in het begin van deze paragraaf genoemd, is toegankelijk zowel voor leerlingen, die een school voor lager technisch onderwijs hebben doorlopen, als voor hen, die dat niet hebben gedaan. Voor de laatste groep van leerlingen is de duur der leerovereenkomst langer.

Het ligt in de verwachting, dat de leerlingen, die de E.V.O.-afdeling met vrucht hebben doorlopen, ook het onderwijs in de school voor lager technisch onderwijs met succes zullen kunnen volgen. Zo werkt de E.V.O.-afdeling oriënterend en selecterend voor de lagere technische school. De leerlingen, die, ondanks deze vooropleiding, zullen blijken geven in een bepaalde klas niet mee te kunnen, zullen weliswaar niet het beoogde uiteindelijke resultaat bereiken, maar toch ongetwijfeld meer vorming hebben ontvangen dan de meeste ongeschoolde arbeiders tot dusver. Aan het einde van de cursus der scholen voor lager technisch onderwijs ware aan degenen, die het onderwijs met vrucht hebben gevolgd, een diploma uit te reiken. Zij, die dit diploma bezitten, kunnen na selectie worden toegelaten tot scholen en cursussen voor uitgebreid technisch onderwijs.

2. Uitgebreid Technisch Onderwijs.

Dit onderwijs is naar de mening van ondergetekende in het bijzonder geschikt voor de opleiding zowel van zeer goede vaklieden, als van krachten voor tal van semi-technische functies.

Bij een cursusduur van vier jaren zal het onderwijs op ongeveer hetzelfde niveau moeten staan als dat van de, in het vervolg van deze nota te behandelen, algemene middelbare school. Het onderwijs in de eerste twee leerjaren van beide schooltypen zal vrij veel overeenkomst vertonen. De verschillen in het tweede jaar zullen iets groter zijn dan in het eerste. Het onderwijs in het derde en vierde leerjaar moet, vergeleken bij het onderwijs in de overeenkomstige leerjaren der algemene middelbare school, een uitgesproken technisch karakter hebben. Deze technische richting is te beschouwen als een differentiatie-mogelijkheid, welke vooral om redenen van financieel-economische aard buiten het kader der algemene middelbare school gerealiseerd moet worden.

Voor toelating tot de school voor uitgebreid technisch onderwijs komen in aanmerking de jongens, die de school voor basisonderwijs

¹⁾ Zie bladzijde 12.

²⁾ Nog steeds zijn vele ouders huiverig om hun zoon naar een lagere technische school te zenden in de mening, dat deze daar een te geringe algemene ontwikkeling zou verkrijgen.

met vrucht hebben doorlopen en naast een behoorlijke theoretische aanleg over een goed werktuigelijke intelligentie beschikken. Voor een goede aansluiting is het nodig het leerplan zo in te richten, dat ook leerlingen, die de lagere technische school met goed gevolg hebben doorlopen en van wie is gebleken, dat zij een zodanige theoretische aanleg hebben, dat zij in staat geacht moeten worden tot het volgen van uitgebreid technisch onderwijs, tot een der hogere klassen van deze school kunnen worden toegelaten. Op die wijze worden hier verenigd de leerlingen met goede werktuigelijke begaafdheid, die in staat zouden zijn de algemene middelbare school met vrucht te doorlopen, maar die aan een technische opleiding op behoorlijk niveau de voorkeur geven, alsmede de leerlingen, die als de plusvarianten der lagere technische scholen te beschouwen zijn. Het leerplan der scholen voor uitgebreid technisch onderwijs dient, zoals gezegd, in de eerste twee leerjaren vrijwel gelijk te zijn aan dat van de algemene middelbare school; in het derde en vierde leerjaar wordt naast specifiek technisch onderwijs, dat in verschillende afdelingen gedifferentieerd kan zijn, onderwijs gegeven in de vakken der algemene middelbare school, die voor alle leerlingen verplicht zijn. Zoals reeds in de nota betreffende het lager en middelbaar technisch onderwijs is medegedeeld, zal het nodig zijn het leerplan in nauwe samenwerking met het bedrijf samen te stellen om zo groot mogelijke waarborgen te scheppen, dat de vooruitzichten van de bezitters van het diploma zo reëel mogelijk zullen zijn. De selectie voor deze school zal zodanig dienen te zijn, dat een behoorlijk rendement wordt verkregen. Dit en ook het feit, dat deze scholen in verband met de inrichting van afdelingen voor verschillende vakrichtingen vrij omvangrijk zijn, zal de landelijke spreiding van deze scholen sterk beperken. Voor de minder dicht bevolkte streken zou een variant mogelijk zijn, die bij een cursusduur van twee jaren toelaat:

a. leerlingen, die in het bezit zijn van een einddiploma van de lagere technische school en overigens in staat geacht moeten worden uitgebreid technisch onderwijs te volgen;

b. leerlingen, die enige jaren een algemene middelbare school hebben gevolgd. Van deze variant bestaan reeds enige prototypen.¹⁾ Het zal gewenst zijn, speciaal ten behoeve van abiturienten van lagere technische scholen, het uitgebreid technisch onderwijs ook als avondonderwijs te doen geven.

Er bestaan naast de genoemde in ons land scholen voor uitgebreid technisch onderwijs, welke voor bepaalde vakrichtingen of beroepen opleiden.²⁾ Sommige daarvan kunnen reeds op een jarenlange ontwikkeling bogen en hebben in die jaren een zeer goede reputatie verworven. De duur van hun cursus is meestal twee tot drie jaren; voor een enkele school is hij langer. Deze scholen zijn ten aanzien van de toelatingseisen op één lijn te stellen met de bovengenoemde variant; m.a.w. zowel overwegend praktisch als overwegend theoretisch opgeleide leerlingen kunnen worden toegelaten.

Aan het einde van de cursus van de scholen voor uitgebreid technisch onderwijs wordt door de leerlingen een examen afgelegd. Het diploma dient recht van toelating te geven tot de scholen voor middelbaar technisch onderwijs.

3. Middelbaar Technisch Onderwijs en Middelbaar Kunstnijverheidsonderwijs.

Dit wordt gegeven aan:

- middelbare technische scholen;
- zeevaartscholen en scholen voor opleiding van scheepswerktuigkundigen;
- scholen voor kunst- en kunstnijverheidsonderwijs;
- cursussen en scholen voor opleiding van leerkrachten voor het technisch onderwijs.³⁾

Het middelbaar technisch onderwijs zal, voor zover het de onder a genoemde scholen betreft, in het algemeen de opleiding moeten verzorgen van degenen, die in industrie, in bedrijven of bij de uitvoering van technische werken de schakel vormen tussen de hoofdopleiding en de uitvoering, of die als hoofden van kleinere bedrijven zullen optreden.⁴⁾

Het middelbaar technisch onderwijs kan dag- en avondonderwijs zijn. In het algemeen kunnen toegelaten worden zowel leerlingen,

die een overwegend praktische, als leerlingen, die een overwegend theoretische opleiding hebben ontvangen.¹⁾

Als eis van toelating tot een school voor middelbaar technisch onderwijs wordt gesteld het bezit, hetzij van een einddiploma ener uitgebreide technische school of van een avondcursus voor voorbereidend middelbaar technisch onderwijs (V.M.T.O.-cursus), hetzij van het diploma van een bepaalde richting ener algemene middelbare school. Deze toelatingseisen waarborgen een goede voorbereiding voor de studie aan deze scholen; gemakkelijker dan onder de huidige omstandigheden zal het leerplan kunnen worden aangepast aan de eisen des tijds. Het bezit van het einddiploma H.B.S. B of Gymnasium B kan, evenals thans ook het geval is, toelating geven tot het tweede leerjaar.

De leerplannen der scholen voor middelbaar technisch onderwijs, als bedoeld onder a, hangen uiteraard ten nauwste samen met het doel der opleiding. Vandaar dat de duur der cursussen niet aan alle scholen gelijk hoeft te zijn. Voor de onder a genoemde scholen bedraagt deze duur meestal vier jaren (inbegrepen één praktijkjaar); de zeevaartscholen, evenals de scholen voor scheepswerktuigkundigen, hebben een tweejarige cursusduur; de kunstnijverheidsscholen hebben een leerplan, dat een cursusduur van vier tot vijf jaar noodzakelijk maakt. Ten aanzien van het leerplan van deze scholen zij opgemerkt, dat het aanbeveling verdient op korte termijn te komen tot het instellen van een commissie, die dit onderwijs speciaal van een esthetisch gezichtspunt uit beziet.

Aan bezitters van het einddiploma ener middelbare technische school ware het recht tot het afleggen van examens aan de Technische Hogeschool te geven, maar onder zekere stringente voorwaarden ten aanzien van algemene ontwikkeling (o.a. voldoende kennis van de levende vreemde talen; deze is voor de aanstaande ingenieur onontbeerlijk, daar hij kennis moet kunnen nemen van de wetenschappelijke literatuur).

4. Aanvullend Technisch Onderwijs.

Het aanvullend technisch onderwijs is wederom te onderscheiden in lager, uitgebreid en middelbaar technisch onderwijs. Er zijn lagere technische avondscholen en avondcursussen; aan deze en ook aan dagcursussen voor aanvullend lager technisch onderwijs wordt een aanvullende theoretische opleiding gegeven, welke voor hen, die de praktische opleiding via het leerlingstelsel ontvangen, verplicht is. Ook de binnenvaartscholen, die uitsluitend avondonderwijs geven, moeten tot het aanvullend lager technisch onderwijs worden gerekend.

Het aanvullend uitgebreid technisch onderwijs wordt gegeven aan cursussen voor uitgebreid technisch onderwijs (V.M.T.O.- en U.T.O.-cursussen.²⁾

Ook bestaan nog vormen van aanvullend middelbaar technisch onderwijs, waartoe o.a. de cursussen voor voortgezet bouwkunst-onderricht en cursussen voor speciale doeleinden, volgende op scholen voor middelbaar technisch onderwijs, waren te rekenen. Ten aanzien van het leerplan van de cursussen voor voortgezet bouwkunst-onderricht merkt ondergetekende op, dat meer dan voorheen aandacht dient te worden besteed aan de esthetische vorming der leerlingen.

Ondergetekende wil dit hoofdstuk niet besluiten zonder te waarschuwen tegen een starre reglementering van het technisch onderwijs. Speciaal voor deze tak van onderwijs is een soepele regeling vereist. Zijn ontwikkeling behoeft in het algemeen veel meer mogelijkheden tot aanpassing aan de veranderingen in de maatschappij dan de overige takken van onderwijs.

C. Huishoudonderwijs

Te onderscheiden zijn:

- lager huishoudonderwijs;
- uitgebreid huishoudonderwijs;
- middelbaar huishoudonderwijs;
- aanvullend huishoudonderwijs.

Het onderwijs wordt gegeven in huishoudscholen. Deze scholen geven niet steeds al de genoemde vormen van onderwijs.

1. Lager huishoudonderwijs.

Het streven is meisjes een algemene, vrouwelijke vorming te geven, voor zover die op deze leeftijd wenselijk en mogelijk is (primaire op-

¹⁾ Zoals: de Hendrick Keyerschool te Amsterdam (voor afdelingen bouwkunde, werktuigbouwkunde en vliegtuig-instrumentmaker; de uitgebreide technische scholen te Zwolle, 's-Gravenhage, Rotterdam, die afdelingen voor verschillende vakrichtingen omvatten. Tot dit schooltype behoren in feite ook de opleidingen voor het voorlopig diploma als scheepswerktuigkundige.

²⁾ Zoals: de electrotechnische school, de grafische scholen, de autotechnische school, de Nationale Schildersschool, de Rijksvakschool voor opleiding van horlogemakers, goud- en zilversmeden, de Instrumentmakersschool.

³⁾ Voor de opleiding van leerkrachten voor het lager en uitgebreid technisch onderwijs zij verwezen naar de betrokken paragraaf.

⁴⁾ Zie Rapport Commissie inzake het Middelbaar Technisch Onderwijs, in 1933 verschenen.

¹⁾ Op de zeevaartscholen worden alleen overwegend theoretisch opgeleiden toegelaten. Via de scholen, die opleiden voor het voorlopig diploma als scheepswerktuigkundige, kunnen zowel overwegend praktisch als overwegend theoretisch opgeleiden tot de scholen voor scheepswerktuigkundigen worden toegelaten.

²⁾ In de nota betreffende het technisch onderwijs worden deze U.L.N.O.-cursussen genoemd.

leiding); overigens worden, in het algemeen voortbouwend op de primaire opleiding, verdere opleidingen gegeven, gericht op bepaalde hieronder vermelde beroepen.

De primaire opleiding beoogt de vorming van het meisje in de leeftijd van 12—14 jaar. De cursusduur is twee jaren. Het leerplan omvat de vakken van de E.V.O.-school (voor meisjes). Gaandeweg zullen de ten aanzien hiervan bestaande verschillen tussen het E.V.O. (het huidige V.G.L.O.) en de primaire opleiding, naar ondergetekende verwacht, verdwijnen. In het leerplan van primaire opleidingen ten plattelande wordt rekening gehouden met de eisen, die gesteld worden aan de vrouw op het platteland.

Opleiding voor hulp in de huishouding, kinderjuffrouw, naaister, gezinshulp, gezinsverzorgster en opleiding voor de akte nuttige handwerken.

Deze opleidingen, waarvan de duur varieert van enkele maanden tot twee jaren, beogen in tegenstelling tot de primaire opleiding de kennis en kunde bij te brengen, die het meisje in staat stellen een eigen werkring te vinden in de maatschappij. Als zodanig lopen ze parallel met de vakopleidingen voor de jongens. Uit dien hoofde is het onderwijs in het bijzonder gericht op de technische vorming, die voor het gekozen beroep nodig is. Als toelatingseis wordt in het algemeen gesteld het met vrucht gevolgd hebben van de primaire opleiding of van een E.V.O.-school of E.V.O.-afdeling. De gezinshulpen worden tevens volgens leerovereenkomst opgeleid.

Aan het einde van de cursussen reikt in het algemeen de school een getuigschrift uit, vergezeld van een beoordelingsstaat.

2. Uitgebreid huishoudonderwijs.

Dit onderwijs omvat een aantal opleidingen en de voorbereiding daartoe. Deze voorbereiding, die één jaar duurt, wordt verstrekt in een vormingsklasse. Deze is o.a. bedoeld voor degenen, die een verdere opleiding wensen te ontvangen tot de hieronder vermelde beroepen. Haar leerplan omvat theoretische vakken (natuurkunde, scheikunde, plant- en dierkunde, gezondheidsleer), lichamelijke oefening, sociale vorming, zingen, tekenen en aësthetica, naaldvakken en huishoudelijke vakken. Op de laatstgenoemde twee valt het accent. In vormingsklassen van huishoudscholen ten plattelande komen ook vakken als algemene tuinbouw- of landbouwkunde in het leerplan voor. Tot de vormingsklasse kunnen worden toegelaten degenen, die ten minste drie leerjaren A.M.S., M.M.S., H.B.S. of Gymnasium met vrucht hebben doorlopen.

Opleiding tot huishoudkundige (ten plattelande).

De cursus duurt één jaar en een aantal praktijkdagen. Tot de opleiding worden toegelaten degenen, die de vormingsklasse met vrucht hebben doorlopen en de bezitsters van het einddiploma ener algemene middelbare school of middelbare meisjesschool. Het leerplan geeft een uitbreiding aan de leerstof der vormingsklasse.

Opleiding tot kinderverzorgster.

De cursus duurt één jaar en een groot aantal praktijkdagen. Tot de opleiding worden toegelaten degenen, die de vormingsklasse of de opleiding voor hulp in de huishouding met vrucht hebben doorlopen. Het leerplan omvat, naast enkele wekelijkse lesuren in de theorie der kinderverzorging, plant- en dierkunde, lichamelijke oefening en zingen, hoofdzakelijk praktische vakken.

Opleiding voor akte u der Lager-onderwijswet 1920.

De opleiding tot de akte u (vrouwelijke handwerken) duurt één jaar, indien wekelijks 24 uren onderwijs wordt gegeven of twee jaren, als het aantal uren 12 bedraagt. Toegelaten worden bezitsters van de akte nuttige handwerken en van de onderwijzersakte; het leerplan omvat, naast een enkel wekelijks lesuur voor opvoedkunde, hoofdzakelijk naaldvakken.

Opleiding voor akte v der Lager-onderwijswet 1920.

De opleiding tot de akte v (huishoudkunde) duurt twee jaren (6 uren per week); toegelaten worden: bezitsters van de akte van bekwaamheid als onderwijzer; het leerplan omvat uitsluitend huishoudelijke vakken.

Opleiding voor costuumsnaaister en coupeuse.

De cursus duurt één jaar. Tot de opleiding voor costuumsnaaister worden toegelaten degenen, die de opleiding voor naaister met vrucht hebben doorlopen. Om de opleiding voor coupeuse te kunnen ontvangen, dienen de leerlingen de opleiding voor costuumsnaaister met vrucht te hebben doorlopen. De leerplannen omvatten in hoofdzaak praktische vakken. Ook wordt onderwijs gegeven in tekenen en enkele

uren per week worden besteed aan onderwijs in algemeen vormende vakken.

Aan het einde van de cursus der genoemde opleidingen reikt de school een getuigschrift uit, vergezeld van een beoordelingsstaat.

3. Middelbaar huishoudonderwijs.

Dit omvat de opleidingen van leraressen voor het huishoudonderwijs. Voor een nadere uiteenzetting wordt verwezen naar de paragraaf, behandelende de opleiding voor leraressen bij het huishoudonderwijs.

4. Aanvullend huishoudonderwijs.

Zowel in dag- als avondonderwijs worden gedurende enige uren per week cursussen voor lager huishoudonderwijs (bijv. in koken, naaien, dekken en dienen) gegeven, waarvan de duur kan variëren van enkele maanden tot drie jaren. Ook de cursussen aan meisjes, die reeds op jeugdige leeftijd loonarbeid verrichten, behoren hiertoe. Op deze cursussen kan tevens aanvullend eenvoudig voorgezet onderwijs worden gegeven (zie bladzijde 13). Tot het aanvullend lager huishoudonderwijs dienen eveneens gerekend te worden de cursussen voor bepaalde vakken, die aan groepen van huisvrouwen, zowel ten plattelande als in de steden, gegeven worden.

Uitgebreid huishoudonderwijs wordt in de vorm van korte cursussen verstrekt aan bezitsters van het einddiploma van een algemene middelbare school en aan anderen, die een overeenkomstige ontwikkeling bezitten.

In het bovenstaande is een beeld gegeven van de veelvormigheid van het huishoudonderwijs. Uitputtend is deze opsomming geenszins. Ten aanzien van deze vorm van onderwijs dient te worden bedacht, dat in vele gevallen het meisje niet de bedoeling heeft in dienstbetrekking te gaan, maar de opleiding volgt om de verworven kennis aan het gezin, waartoe het behoort, ten goede te doen komen. Het is daarom duidelijk, dat de opleidingen vaak meer gericht zijn op het geven van een bijzondere vorming, die elk meisje in de toekomst van nut kan zijn, dan op het later vervullen van een betrekking.

D. Voortgezet Onderwijs voor eenvoudige administratieve werkkringen

Onderscheiden worden:

1. Voortgezet dagonderwijs voor eenvoudige administratieve werkkringen.
2. Voortgezet avondonderwijs voor eenvoudige administratieve werkkringen.

1. Voortgezet dagonderwijs voor eenvoudige administratieve werkkringen.

Deze vorm van voortgezet onderwijs is bedoeld voor hen, die een eenvoudige werkring op een kantoor of in een middenstandszaak beogen. De school voor voortgezet dagonderwijs voor eenvoudige administratieve werkkringen is te vergelijken met de school voor lager technisch onderwijs en heeft, aansluitend aan een tweejarige E.V.O.-afdeling, een cursusduur van twee jaren. Ook kan men ze beschouwen, en dit is wellicht juist, als een E.V.O.-school met twee kopklassen. In het tweede leerjaar der E.V.O.-afdeling treedt, evenals bij de tweejarige E.V.O.-school, een differentiatie op in het leerplan, die meer is toegespitst op de specifieke bestemming der leerlingen.¹⁾

In het leerplan wordt het hoofddoel gelegd op de talen en op de vakken boekhouden en handelskennis. Bij het onderwijs in de moedertaal dient ook aan de letterkunde aandacht te worden besteed. Het aantal vreemde talen is in de regel tot twee te beperken; van belang is hier het aanleren van het actieve taalgebruik. Voor de leerlingen is een verzorging van de aësthetische vorming gewenst; overigens wordt onderwijs gegeven in geschiedenis, aardrijkskunde, eenvoudige natuurkennis en lichamelijke oefening. Bij het onderwijs dient te allen tijde rekening te worden gehouden met de kortstondige, niet diepgaande drang naar inzicht van de meeste leerlingen, die een middelmatige begaafdheid bezitten. Steeds moet het verband met de concrete werkelijkheid voor de leerlingen duidelijk zijn.

Het onderwijs in elke klasse wordt gegeven door een beperkt aantal onderwijzers. Een gemiteerd vaklerarsysteem is in overeenstemming met de eisen, die het begaafdheidstype der leerlingen stelt.

Om toegelaten te worden tot deze school moet de leerling een E.V.O.-school of E.V.O.-afdeling met vrucht hebben doorlopen. Bovendien moet hij naar het oordeel van het hoofd van de doorlopen E.V.O.-school of van de school, waarin de doorlopen E.V.O.-afdeling is geïncorporeerd, geschikt zijn voor het volgen van het eenvoudig administratief onderwijs.

¹⁾ Men zie de paragraaf over de E.V.O.-school en de E.V.O.-afdelingen.

Aan het einde van het vierde leerjaar ware aan degenen, die het onderwijs met vrucht hebben gevolgd, een diploma, vergezeld van een beoordelingsstaat, uit te reiken.

2. Voortgezet avondonderwijs voor eenvoudige administratieve werkkringen.

Dit onderwijs is bedoeld voor hen, die aan de achtjarige leerplicht hebben voldaan en in de avonduren een opleiding wensen met het oog op werkkringen van eenvoudige administratieve aard (meestal handelsadministratie).

Dit onderwijs wordt gegeven aan:

- a. Handelsavondscholen met driejarige cursus.
- b. Handelsavondscholen met vijfjarige cursus.

a. Handelsavondschool met driejarige cursus.

Iedere leerling, die aan de achtjarige leerplicht heeft voldaan, ongeacht of hij een E.V.O.-school heeft doorlopen, kan tot deze school worden toegelaten.

Aan de handelsavondscholen met 3-jarige cursus wordt onderwijs gegeven in: Nederlands (verplicht vak), en bovendien in één of meer der volgende vakken: eenvoudige handelskennis en boekhouden, Frans, Engels, Duits, alsmede in: bedrijfshuishoudkunde, staathuishoudkunde, aardrijkskunde, geschiedenis, staatsinrichting, stenografie en machineschrijven. De methodiek komt naar de geest overeen met die van de E.V.O.-school.

Aan het einde van het derde leerjaar wordt aan hen, die het onderwijs met vrucht hebben gevolgd, een getuigschrift, vergezeld van een beoordelingsstaat, uitgereikt.

b. Handelsavondschool met vijfjarige cursus.

Deze school beoogt aan hen, die een E.V.O.-school hebben doorlopen, in de avonduren een ruimere voorbereiding te geven voor administratieve functies. Onderwijs wordt gegeven in: Nederlands (verplicht vak), en bovendien in één of meer der volgende vakken: handelskennis, boekhouden, Frans, Engels, Duits, alsmede in: bedrijfshuishoudkunde, staathuishoudkunde, aardrijkskunde, geschiedenis, staatsinrichting, stenografie en machineschrijven.

Voor de methodiek moge de ondergetekende verwijzen naar die van de school voor voortgezet onderwijs voor eenvoudige administratieve werkkringen.

Aan het einde van het vijfde leerjaar wordt aan hen, die het onderwijs met vrucht hebben gevolgd, een getuigschrift, vergezeld van een beoordelingsstaat, uitgereikt.

E. Voortgezet Onderwijs voor algemene doeleinden

Deze vorm van onderwijs is bedoeld ter algemene voorbereiding op het bekleden van leidende functies, waarvoor geen wetenschappelijke opleiding vereist is. Die voorbereiding moet algemeen zijn in deze zin, dat zij niet dienstbaar wordt gemaakt aan een bepaalde gespecialiseerde praktijk of aan een specifiek beroep. Voor deze vorm van onderwijs geldt het woord van Thorbecke: „Niet de praktijk zou worden geleerd, maar geest en zintuig zouden voor de praktijk worden bekwaamd”. De leidende functies, waarvan boven sprake is, vereisen in het algemeen ook een speciale vorming. Deze dient echter eerst te beginnen, als een brede basis van algemene vorming is gelegd; of anders gezegd, nadat aan de persoonlijke vorming en geestelijke verrijking der leerlingen veel zorg is besteed. Het geven van deze algemene vorming zal ten minste een viertal jaren in beslag nemen.

Deze vorm van onderwijs wordt gegeven in:

1. algemene middelbare scholen (A.M.S.);
2. middelbare meisjesscholen (M.M.S.);
3. aanvullend onderwijs (Avond-A.M.S.).

1. Algemene Middelbare School.

Deze school heeft een cursusduur van vier jaren. Het onderwijs in de eerste twee leerjaren is voor alle leerlingen gelijk; het heeft, evenals het onderwijs in de E.V.O.-school en de E.V.O.-afdelingen een oriënterend karakter; van het derde leerjaar af wordt enige differentiatie in de leerstof gebracht; bij de bespreking van het leerplan zal deze differentiatie nader worden toegelicht. Aan het einde van het tweede leerjaar wordt door de lerarenvergadering beoordeeld voor welke richting(en) de betrokken leerlingen de vereiste geschiktheid bezitten. Dienovereenkomstig wordt aan de ouders een advies gegeven. Indien de leerlingen de geschiktheid bezitten tot het volgen van voorbereidend wetenschappelijk onderwijs, wordt dit mede ter kennis van de ouders gebracht. Overgang naar een school voor

voorbereidend wetenschappelijk onderwijs kan dan plaats hebben. Deze overgang kan in bijzondere gevallen ook nog op een later tijdstip geschieden.

Voor de toelating tot de algemene middelbare school zij verwezen naar hetgeen ondergetekende daarover op bladzijde 10 heeft opgemerkt. Met het oog op de aansluiting van het voortgezet onderwijs voor algemene doeleinden aan het basisonderwijs moet de uitbreiding der leerstof zich geleidelijk voltrekken. Het is daarom wenselijk in het leerplan voor de eerste klasse het aantal leervakken te beperken tot: Nederlands, wiskunde (aanvankelijk alleen algebra, na enige maanden zeer eenvoudige meetkunde), geschiedenis, aardrijkskunde, biologie, één moderne taal (bij voorkeur Frans), muziek, tekenen, algemene handvaardigheid¹⁾ c.q. voor de meisjes nuttige en vrouwelijke handwerken en lichamelijke oefening. In het tweede leerjaar wordt aan het leerplan ten minste een tweede taal toegevoegd. In het derde en vierde leerjaar worden onderscheiden kern- en keuzevakken echter met dien verstande, dat Nederlands en lichamelijke oefening, alsmede kennis der natuur, steeds verplicht worden gesteld. De keuzevakken, waarvan het aantal beperkt dient te blijven tot twee of drie, zijn te voegen bij een der volgende combinaties van kernvakken:

- a. mathematisch-fysische vakken en drie vreemde talen;
- b. maatschappelijke vakken en drie vreemde talen.

Realisering van meer dan twee richtingen zal slechts in grote scholen financieel verantwoord kunnen geschieden; in kleine scholen zal beperking noodzakelijk zijn.

Bij de behandeling van de uitgebreide technische school is bevestigd, dat het onderwijs in de eerste twee leerjaren van deze school vrij grote overeenkomst zal vertonen met dat in de overeenkomstige leerjaren van de algemene middelbare school. Het onderwijs in de derde en vierde klasse bezit een meer uitgesproken technisch karakter. Men zou deze technische richting kunnen beschouwen als een differentiatie-mogelijkheid van de algemene middelbare school, welke vooral om redenen van financieel-economische aard buiten haar kader gerealiseerd moet worden.

Ten aanzien van de omvang der leerstof in de onderscheiden vakken zij opgemerkt, dat het onderwijs in de moedertaal op de voorgrond moet staan. Een juiste wijze van uitdrukking, zakelijke en correcte weergave van gedachten, stellen van brieven en verslagen zijn hier van belang; daarnaast worde de letterkunde verzorgd. Het geven van literatuurgeschiedenis moet tot een minimum beperkt blijven. Het onderwijs in de vreemde talen dient vooral gericht te zijn op het actieve gebruik daarvan. Het onderwijs in aardrijkskunde en geschiedenis, evenals dat in staatswetenschappen, dient de leerling een aan zijn begaafdheid en toekomstige bestemming adequate inzicht te verschaffen omtrent zijn plaats in de maatschappij en ruimer in de ruimte en in de tijd.

Er zal, met het oog op de aansluiting, eveneens een geleidelijke overgang moeten zijn van de didactiek en de methodiek van het basisonderwijs naar die van het voortgezet onderwijs voor algemene doeleinden. De overgang van het systeem van de klasse-onderwijzer naar dat van vakleraren mag niet te abrupt plaats hebben. Om dit te verwezenlijken is het wenselijk het vaklerarensysteem, vooral in de eerste klasse en zo mogelijk ook nog in de tweede klasse, te mitigeren. Daartoe zal aan één of meer onderwijskrachten het onderwijs in meer dan één vak moeten worden opgedragen. Ten minste één der leraren kan dan een zodanig aantal wekelijkse lessen in dezelfde klasse geven, dat hij een veelvuldig contact met de leerlingen heeft, hen beter leert kennen en hun een vruchtdragende methode van studeren kan eigen maken. Deze onderwijskracht is de studie leider, die regelmatig contact houdt met de andere docenten der klasse.

Onder ogen dient te worden gezien de vraag, of het niet wenselijk is ten aanzien van het aantal malen, dat leerlingen mogen dubleren, bepaalde regelen te stellen. Door het op-school-laten van ongeschikt gebleken leerlingen mag het peil van het onderwijs niet dalen.

Ten aanzien van de te bezigen methodiek zij overigens opgemerkt, dat het onderwijs vooral de zelfstandigheid en zelfwerkzaam-

¹⁾ Het invoeren van onderwijs in algemene handvaardigheid biedt naar de mening van ondergetekende de volgende voordelen:

a. het komt tegemoet aan de uitingsdrang, kenmerkend voor de leeftijd der leerlingen;

b. bij verkeerd gebleken schoolkeuze kunnen uit de resultaten van dit onderwijs aanwijzingen verkregen worden met betrekking tot de vorm van onderwijs, die de leerling beter kan volgen;

c. een zekere mate van handvaardigheid komt aan een ieder in het leven te pas;

d. het onderwijs in algemene handvaardigheid kan zodanig worden ingericht, dat het de leerlingen enigermate vertrouwd maakt met de techniek in eenvoudige vormen.

heid moet aankweken. Een basis dient te worden gelegd, waarop de leerlingen na hun schooljaren lacunes in kennen en kunnen zullen aanvullen om zich zelf later eigen te maken, wat de levensomstandigheden, waarin zij komen, van hen zullen eisen.

Aan het einde van het vierde leerjaar wordt door de leraren der hoogste klasse een eindexamen van niet te grote omvang afgenomen onder toezicht van plaatselijke deskundigen en een rijksgedelegeerde, die door de Minister worden aangewezen. Bij goede uitslag wordt een diploma, alsmede een beoordelingsstaat, uitgereikt. Daarop zijn de resultaten van het afgenomen examen vermeld, alsmede voor die vakken, waarin de leerling onderwijs heeft ontvangen, maar waarin geen examen is afgelegd, de gemiddelden der rapportcijfers gedurende het laatste studiejaar.

Het bezit van het eindexamen van een algemene middelbare school moet, afhankelijk van de gevolgde combinatie van kernvakken, het recht van toelating geven tot scholen voor middelbaar technisch- en middelbaar huishoudonderwijs, alsmede tot de opleiding van leidsters voor het kleuteronderwijs, het eerste leerjaar van de tweede leerkring van de kweekschool voor onderwijzers, de opleiding van onderwijskrachten voor het lager technisch onderwijs en de school voor maatschappelijk werk. Onder zekere te stellen voorwaarden ten aanzien van de bereikte studie- en examenresultaten voor bepaalde groepen van vakken kunnen bezitters van het eindexamen van een algemene middelbare school tot de vijfde klasse van een hogere burgerschool worden toegelaten.

Ondergetekende verwacht, dat het bezit van het eindexamen A.M.S. de weg zal openen tot het vervullen van die middelbare functies, waarvoor geen verdere schoolopleiding vereist wordt en waarvoor tot nu toe het bezit van het eindexamen H.B.S. met vijfjarige cursus gevraagd werd.

2. Middelbare Meisjesschool.

De cursusduur hiervan bedraagt vijf jaren. Ten aanzien van de toelating geldt hetzelfde als bij de algemene middelbare school behandeld is. Het onderwijs moet rekening houden met fysieke en psychische kenmerken van het meisje op de leeftijd van 12 (13) tot 18 jaar.*) Het leerplan omvat naast de zgn. intellectuele vakken: Nederlands, drie vreemde talen, aardrijkskunde, geschiedenis, biologie, eenvoudige wiskunde en enige beginselen der natuurwetenschappen, muziek en zang, handenarbeid, handwerken, praktisch huishoudonderwijs en koken en lichamelijke oefening. Ook kunnen andere vakken in het leerplan voorkomen bijv. opvoedingsleer, gezondheidsleer, kinderverzorging.

Het onderwijs in het eerste leerjaar der M.M.S. dient ten aanzien van de aard, het aantal en de omvang der vakken nagenoeg gelijk te zijn aan dat in de algemene middelbare school, zodat overgang van het ene naar het andere schooltype aan het einde van het eerste leerjaar zonder bezwaar mogelijk is.

Het eindexamen, dat aan het einde van het vijfde leerjaar wordt afgenomen, ten overstaan van deskundigen, door de Minister aan te wijzen, leidt bij goede uitslag tot de uitreiking van een diploma, vergezeld van een beoordelingsstaat. Het bezit van dit diploma geeft o.m. het recht van toelating tot de scholen voor middelbaar kunstnijverheidsonderwijs, middelbaar huishoudonderwijs, zomede tot het tweede leerjaar van de opleidingsschool van leidsters voor het kleuteronderwijs en tot het eerste leerjaar van de tweede leerkring van de kweekschool voor onderwijzers.

3. Aanvullend onderwijs. (Avond-A.M.S.)

Aan degenen, die niet in staat zijn geweest een algemene middelbare school of een middelbare meisjesschool te bezoeken of deze volledig af te maken en alsnog voortgezet onderwijs voor algemene doeleinden willen volgen, wordt daartoe de gelegenheid gegeven in de Avond-A.M.S.

F. Voorbereidend Wetenschappelijk Onderwijs

Deze vorm van onderwijs is bedoeld als vooropleiding voor degenen, die wetenschappelijk onderwijs willen volgen. Ook biedt zij mogelijkheden tot algemene ontwikkeling voor hen, die later hogere functies zullen vervullen bij de Rijksbelastingdienst en andere overheidsdiensten, of ambten, zoals notaris, accountant.

De eisen, welke aan het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs moeten worden gesteld*) zijn zodanig, dat tegen het einde van de cursus blijkt:

1. dat de leerling beschikt over een intellect, dat door grondige

scholing is voorbereid tot het ontvangen van wetenschappelijk onderwijs;

2. dat hij de hieronder aangeduide bekwaamheden en eigenschappen bezit, welke, onafhankelijk van de gekozen studierichting, als onmisbaar moeten worden beschouwd voor iedere beoefenaar der wetenschap;
 - a. het vermogen om zich nauwkeurig rekenschap te geven van hetgeen mondeling of schriftelijk tot hem komt;
 - b. voldoende beheersing van de moedertaal om eigen gedachten over een zakelijk onderwerp, zowel mondeling als schriftelijk, in goede orde, juiste woordkeus en in concrete vorm te uiten; bovendien een beschaafde uitspraak;
 - c. enige geoefendheid in het houden van korte voordrachten en het samenstellen van korte overzichten over zelfstandig bestudeerde onderwerpen;
 - d. voldoende kennis van de drie moderne talen om daarin niet te moeilijke en niet uitsluitend literaire geschriften met begrip te kunnen lezen;
3. dat hij een nauwkeurig vastgestelde hoeveelheid leerstof, waarvan de kennis voor het volgen van wetenschappelijk onderwijs in de gekozen studierichting als noodzakelijk minimum moet worden beschouwd, tot zijn geestelijk eigendom heeft gemaakt;
4. dat hij voldoende belangstelling heeft voor geestelijke en maatschappelijke vraagstukken om ook in verband met deze de keuze van zijn toekomstige loopbaan te bepalen.

Met het vorenstaande is aangeduid de richting, waarin het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs zich zal moeten bewegen; de vraag, of de leerlingen hieraan voldoen, moet een onderwerp van onderzoek zijn gedurende de gehele onderwijstijd, dus niet alleen op het eindexamen.

Het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs zal de taak hebben op de hoge waarde van onze cultuur en op haar geschiedenis te wijzen en begrip voor de sociaal-economische structuur onze samenleving bij te brengen; het zal aandacht moeten schenken aan de ontwikkeling der natuurwetenschappen. Het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs zal differentiatie moeten vertonen, omdat universaliteit in één vorm ten aanzien van bovengenoemde veel omvattende taak uitgesloten is. Weliswaar moet bij het bieden van differentiatiemogelijkheden worden gestreefd naar een zo efficiënt en intensief mogelijk gebruik van schoolgebouwen, in dier voege, dat vaklokalen, zoals voor het geven van praktische oefeningen in de natuurwetenschappen, gymnastiek, tekenen, muziek, gemeenschappelijk worden benut.

Ondergetekende zou de volgende hoofdrichtingen willen onderscheiden:

- a. de klassieke richting met een differentiatie naar de humaniora en naar de fysisch-mathematische wetenschappen;
- b. de moderne richting met een differentiatie naar de sociaal-economische en naar de fysisch-mathematische wetenschappen.

De scholen voor voorbereidend wetenschappelijk onderwijs zijn:

1. het gymnasium;
2. de hogere burgerschool;
3. het lyceum;
4. het avondlyceum.

De cursusduur van de onder 1, 2 en 3 genoemde scholen is zes jaren. Ten aanzien zowel van het gymnasium als van de hogere burgerschool en de afdelingen gymnasium en hogere burgerschool van het lyceum zij opgemerkt, dat de inrichting van leerplan en lesrooster het aan zeer begaafde leerlingen mogelijk dient te maken hun studie binnen de tijd van zes jaren te volbrengen. De cursusduur van het avondlyceum bedraagt in het algemeen vier jaren.

Voor de toelating tot de onder 1, 2 en 3 genoemde scholen zij verwezen naar hetgeen boven ter zake is medegedeeld.¹⁾ Ten einde het onderwijs in de verschillende leerjaren op peil te houden en dit niet door het op school laten van ongeschikte leerlingen te doen dalen dient, evenals dit bij de algemene middelbare school reeds is vermeld, de vraag onder ogen te worden gezien, of het niet wenselijk is ten aanzien van het aantal malen, dat leerlingen mogen doubleren, bepaalde regelen te stellen. Voor de toelatingseisen tot het avondlyceum moge worden verwezen naar hetgeen onder die paragraaf wordt naar voren gebracht.

Daar het in hoge mate onwaarschijnlijk geacht moet worden, dat op een leeftijd van 12 à 13 jaar reeds voor alle leerlingen, die een overwegend theoretische intelligentie bezitten, kan worden beoordeeld, of zij voor voorbereidend wetenschappelijk onderwijs geschikt zijn, is

*) Men zie: Dr. G. Bolkestein: „Schema van de organisatie van het onderwijs”.

¹⁾ Bladzijde 10.

het niet juist reeds dan een zeer scherpe scheiding aan te brengen tussen het voorgezet onderwijs voor algemene doeleinden en het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs. Indien het onderwijs in de eerste klasse van de scholen voor beide vormen van onderwijs ongeveer gelijk ware, zou die klasse een oriënterend en min of meer determinerend karakter kunnen hebben.¹⁾ Evenwel zou dat medebrengen, dat het onderwijs in de klassieke talen op het gymnasium niet over zes maar over vijf jaren zou moeten worden uitgestreken. Daardoor zou de historisch gegroeide traditie van het gymnasium geweld worden aangedaan en het onderwijs in de klassieke talen kunnen achteruitgaan. De mogelijkheid tot het geven van latijn in de eerste klasse van het gymnasium moet daarom worden opengelaten. Om de uniformiteit van de leerprogramma's der eerste klassen te bereiken, ware echter het wekelijks aantal lesuren latijn in de eerste klasse van het gymnasium enigermate te verminderen.

Het verdient aanbeveling in de vijfde en zesde klassen der scholen voor voorbereidend wetenschappelijk onderwijs het aantal wekelijkse lesuren geleidelijk te verminderen en de leerlingen te gewennen aan zelfstandige studie en verantwoorde indeling en besteding van de beschikbare tijd. Daarbij kan het periodiek stellen van te vervullen studietaken en herhaling van leerstofeenheden van nut zijn.²⁾

1. *Gymnasium.*

Het gymnasium heeft in de loop der jaren zijn grote waarde bewezen. Het aanbrengen van ingrijpende wijzigingen in het leerplan acht ondergetekende niet verantwoord. Wel acht hij het wenselijk, dat men bij het onderwijs in de oude talen het accent enigermate van het filologisch-grammaticale naar de cultureel-historische aspecten zal verleggen. De wijsheid der ouden wordt daardoor als geestelijk fonds niet minder; de studie der antieke cultuur zal onverminderd een grote denkspanning blijven vereisen. Boven is gewezen op een gewenste voorziening in de behoefte aan begrip voor de techniek. Dat geldt ook voor het gymnasium. Wat de wiskunde en de natuurwetenschappen (waaronder ook enige kennis van de sterrenwereld en het heelal is te rekenen) betreft, deze worden op het gymnasium niet in de eerste plaats gegeven om hun praktisch-technische betekenis. Dit geldt vooral voor de alphaleerlingen, voor wie deze vakken gegeven worden ter completering der ziens- en denkwijzen. Voor de bètaleerlingen wordt dit onderwijs gegeven meer in het bijzonder, omdat zij voorbereid moeten worden op wetenschappelijke studierichtingen, waarin bedoelde vakken een belangrijke plaats innemen.

Het onderwijs in de moedertaal dient op de voorgrond te staan. Ook het aanleren van vaardigheid in het gebruik der taal. Daarnaast moet letterkunde (niet te beperken tot haar geschiedenis) worden gegeven. Het aanleren van de moderne talen moet vooral dienen ter kennismaking van vreemde culturen en denkwerelden. Geschiedenis en aardrijkskunde, alsmede een inleiding in de inrichting en functionering der samenleving, behoren een aan het peil der leerlingen aangepaste behandeling te krijgen. Verder vermeldt het programma muziek, kunstgeschiedenis en tekenen, terwijl ook de lichamelijke oefening aandacht vraagt.

Het is wenselijk, dat de leerplannen der eerste vier klassen van het gymnasium vooral ten aanzien van het aantal vreemde talen, dat onderwezen wordt, in overeenstemming worden gebracht met die van de eerste vier klassen der overige scholen voor voorbereidend wetenschappelijk onderwijs. Dat is vooral van belang om de overgang naar een ander schooltype mogelijk te maken zonder te veel tijdverlies.

De splitsing aan het einde van de vierde klasse van het gymnasium in A en B, dient naar het oordeel van ondergetekende te blijven bestaan. Wel lijkt het gewenst, dat voor de B-afdeling in het bijzonder nadruk wordt gelegd op de inhoud en het literaire aspect van de klassieke geschriften. Bij de overgang van de vierde naar de vijfde klasse dienen slechts die leerlingen te worden bevorderd, van wie kan worden verwacht, dat zij het onderwijs in de vijfde en zesde klasse met vrucht kunnen volgen.

2. *Hogere burgerschool.*

Het onderwijs in de eerste twee leerjaren van de hogere burgerschool is, wat het aantal leervakken en de aard daarvan betreft, verwant aan dat in de overeenkomstige leerjaren van de algemene middelbare school. Aan het einde van het tweede leerjaar moet door de ouders gekozen worden tussen het voortzetten der opleiding in het derde leerjaar van de hogere burgerschool dan wel in dat van de algemene middelbare school. Door de lerarenvergadering worde nagegaan of de leerlingen de vereiste aanleg, kundigheid en kennis bezitten tot het volgen van voorbereidend wetenschappelijk onderwijs;

anderzijds kan worden beoordeeld voor welke richting(en) van de algemene middelbare school de leerlingen de vereiste geschiktheid bezitten. Dienovereenkomstig wordt aan de ouders advies gegeven.

Bij het begin van het vierde leerjaar der H.B.S. heeft differentiatie plaats ten minste in twee richtingen nl. de sociaal-economische (A) en de fysisch-mathematische (B). Door andere combinaties van kern- en keuzevakken zijn meer richtingen mogelijk. Realisering van andere richtingen zal slechts in scholen met een groot aantal leerlingen financieel verantwoord kunnen geschieden. In kleinere scholen zal aan beperking niet kunnen worden ontkomen.

Wat het leerplan betreft, acht ondergetekende het wenselijk, dat alle leerlingen een zekere kennis van (eenvoudig) latijn verwerven, enerzijds tot hun persoonlijke verrijking, anderzijds tot beter begrip van in het intellectueel verkeer gebruikelijke termen en uitdrukkingen. Verder dienen de eisen voor Nederlands en de moderne talen ongeveer gelijk te zijn aan die van het gymnasium, al zal dit laatste bij de behandeling dezer vakken zijn klassieke aard niet mogen verloochenen. Voor de A-richting zullen ten aanzien van het actieve taalgebruik en de literatuurgeschiedenis hogere eisen worden gesteld dan voor de B-richting. Wat het onderwijs betreft in de geschiedenis, aardrijkskunde, staatswetenschappen en ook in de meer op de esthetische vorming gerichte vakken is het nodig, dat ongeacht de bijzondere beklemtoning van sommige dezer vakken op de afdeling hogere burgerschool A, het belang daarvan voor alle leerlingen tot uitdrukking wordt gebracht. Ook is het wenselijk de mogelijkheid te openen tot het doen kennismaken der leerlingen van klassieke geschriften in vertaling, opdat zij, althans enigermate, de cultuur der Ouden kunnen leren kennen.

Bij het onderwijs in de afdeling hogere burgerschool A ligt het accent op de sociaal-economische vakken (handelswetenschappen, staatswetenschappen) en de moderne talen. Een zekere technisch-exacte vorming kan echter niet worden gemist; bij deze vorming dient een juiste coördinatie tussen de desbetreffende vakken bevorderd te worden. In de hogere klassen zal het onderwijzen van actuele capita selecta uit de natuurwetenschappen het doel van deze vorming het beste benaderen.

Bij het onderwijs in de afdeling hogere burgerschool B wordt de nadruk gelegd op de exacte vakken (wiskunde en natuurwetenschappen) en in mindere mate op de moderne talen. Een zekere sociaal-economische vorming moet ook hier gegeven worden. Het onderwijzen van capita selecta uit de desbetreffende wetenschappen zal bij deze richting nodig zijn.

Ten aanzien van de bij de leerplannen der afdelingen hogere burgerschool A en B genoemde capita selecta zij opgemerkt, dat de behandelde onderwerpen van dien aard moeten zijn, dat bij de leerlingen een degelijke grondslag ervoor aanwezig is. Zo wordt bij de actuele capita selecta uit de natuurwetenschappen gedacht aan hoofdstukken uit de atoomtheorie, erfelijkheidsleer, warenkennis, technologie. Als capita selecta uit de sociaal-economische wetenschappen zouden o.a. kunnen worden behandeld de politieke stromingen in de 18, 19e en 20e eeuw, het bevolkingsvraagstuk en de emigratie.

Het systeem van kern- en keuzevakken laat de mogelijkheid tot differentiatie in andere dan de hier genoemde richtingen open. In het bijzonder wordt hier gedacht aan een differentiatie-mogelijkheid na het vierde leerjaar van de afdeling H.B.S. A., welke mogelijkheid aan een beperkt aantal scholen ware te verwezenlijken. Het betreft een studierichting, die ten doel heeft de opleiding voor degenen, die in administratieve functies — ook functies in Overheidsdienst — de schakel zullen vormen tussen de hoofdleiding en de eenvoudige administratieve werkers, of die als hoofden van kleinere administratieve afdelingen zullen optreden of in een handels- of industrieel bedrijf een meer leidende functie zullen uitoefenen.

Het leerplan zou in zoverre moeten afwijken van dat van de gewone afdeling hogere burgerschool A, dat naast de genoemde sociaal-economische vakken en de moderne talen onderwijs wordt gegeven in de leer der maatschappelijke verhoudingen, organisatie en administratie, kennis van openbaar bestuur, comptabiliteit en statistiek. Eventueel ware ook de mogelijkheid te overwegen in sommige scholen aan de gewone afdeling hogere burgerschool A een kopklasse toe te voegen, waar de leerlingen na het behalen van het einddiploma H.B.S. A. onderwijs ontvangen in de hierboven genoemde vakken en hun een grotere vaardigheid in het actief gebruiken, zowel schriftelijk als mondeling, van de moderne talen wordt bijgebracht.

3. *Lyceum.*

Het lyceum, dikwijls beschreven als een combinatie van gymnasium en hogere burgerschool met een gemeenschappelijke onderbouw, wordt

¹⁾ Deze gemeenschappelijke eerste klasse is te vergelijken o.a. met de E.V.O.-afdeling van de lagere technische school.

²⁾ Bladzijden 6 en 21.

door ondergetekende beschouwd als een vereniging van studierichtingen, die elkaar wederkerig beïnvloeden. Door het samenbrengen van verschillend geaarde opleidingen, waarbij dikwijls een deel der vakken gezamenlijk of in dezelfde geest wordt gegeven, zullen die beide opleidingen noodzakelijk enige wijziging ondergaan.

Practische ervaring van ruim veertig jaren heeft uitgewezen, dat de bedoelde beïnvloeding in vele opzichten goed is geweest. Een der belangrijkste overwegingen, die geleid heeft tot de oprichting van lycea, een overweging, die ondergetekende juist acht, is wel, dat de gemeenschappelijke onderbouw het mogelijk maakt de definitieve richtingskeuze te verschuiven naar een leeftijd, waarop de eigen aard, de aanleg en de belangstelling der leerlingen zich duidelijker manifesteert. Verkeerde richtingkeuze kan daardoor in de meeste gevallen worden voorkomen. Bovendien zijn, door het in één onderwijsinrichting aanwezig zijn van verschillende studiemogelijkheden, de bezwaren, verbonden aan elke overgang van de ene school naar een andere, vrijwel geheel ondervangen.

Ten einde het onderwijs aan de afdeling gymnasium zoveel mogelijk in overeenstemming te kunnen doen zijn met dat aan het zelfstandige gymnasium, acht ondergetekende het wenselijk, dat die onderbouw éénjarig is. Indien de onderbouw tweejarig is, zou in de tweede klasse latijn dienen te worden gegeven.

Na het eerste leerjaar van het lyceum kan zich ook een afdeling middelbare meisjesschool afsplitsen. (Deze mogelijkheid bestaat eveneens na het eerste leerjaar van het zelfstandige gymnasium en de zelfstandige hogere burgerschool).

Aan het einde van het zesde leerjaar van gymnasium en hogere burgerschool c.q. lyceum wordt een eindexamen afgenomen, door een commissie, bestaande uit de leraren der hoogste klasse ten overstaan van door de Minister aan te wijzen Rijksgecommitteerden, bij voorkeur werkzaam bij het wetenschappelijk onderwijs. Ten aanzien van het eindexamen lyceum dient de huidige perfectionistische regeling, waarbij soms drie of meer commissies de school bezoeken, gewijzigd te worden. De rustige gang van het onderwijs wordt bovendien door de lange examenperiode te zeer gestoord.

Het bezit van een eindexamen geeft, afhankelijk van de bereikte studie- en examenresultaten voor bepaalde groepen van vakken, recht tot het afleggen van examens in de corresponderende faculteiten der universiteiten of hogescholen¹⁾. Te dezen aanzien moge de ervaring leiden tot de overweging, of het niet aanbeveling verdient aan het bezit van het eindexamen gymnasium-bêta het recht te verbinden op toelating tot examens in *alle* faculteiten.

Behalve tot academische examens kan het diploma recht van toelating geven tot verschillende scholen en opleidingen (bij sommigen in een hoger leerjaar dan het eerste). Genoemd worden o.a. de scholen voor middelbaar technisch- en middelbaar huishoudonderwijs, de kweekschool voor onderwijzers, de school voor maatschappelijk werk.

4. Avondlyceum.

Het avondlyceum heeft tot taak in de avonduren een voorbereidend wetenschappelijk opleiding te verschaffen aan degenen, die niet in staat zijn geweest een dagschool voor voorbereidend wetenschappelijk onderwijs te volgen of volledig af te lopen en alsnog dit onderwijs wensen te ontvangen.

Evenals op het daglyceum zal het hier mogelijk zijn in de avonduren de opleiding van de algemene middelbare school te ontvangen.

De toelatingsleeftijd tot het avondlyceum zal in het algemeen niet beneden de 20 jaar mogen liggen. Vermeden moet worden, dat degenen, die, gezien hun leeftijd, een dagschool kunnen bezoeken, deze avondschool gaan bevolken. Voor bezitters van het eindexamen A.M.S., M.M.S., H.B.S. of gymnasium, die opgeleid wensen te worden voor een ander diploma van het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs, dan dat, wat zij bezitten, ware een uitzondering te maken.

De vooropleiding der leerlingen van een avondlyceum loopt sterk uiteen. Het is daarom wenselijk de mogelijkheid open te laten om leerlingen, die een bepaalde vooropleiding hebben genoten, in hogere leerjaren te doen plaats nemen of geheel of gedeeltelijk van het onderwijs in bepaalde vakken vrij te stellen. In dit verband denkt ondergetekende aan abiturienten der middelbare meisjesschool, die een universitaire studie beogen.

De cursuursduur van het volledig avondlyceum voor de afdelingen gymnasium en hogere burgerschool zal ten minste vier jaren moeten bedragen; voor de afdeling algemene middelbare school zullen mogelijk twee jaren voldoende zijn.

Een starre regeling van het leerplan, dat dezelfde vakken omvat als het diploma algemene middelbare school jaarlijks staatsexamens te worden afgenomen.

Ten behoeve van degenen, die het recht tot het afleggen van examens aan universiteit of hogeschool wensen te verkrijgen, wordt telkenjare de gelegenheid gegeven tot het afleggen van een staats-examen. Leerlingen van het hoogste leerjaar van avondlycea zullen zich, althans voorlopig, ook aan deze examens moeten onderwerpen. Eveneens dienen ter verkrijging van een diploma met dezelfde rechten als het diploma algemene middelbare school jaarlijks staatsexamens te worden afgenomen.

De groeiende internationale werkzaamheid van deskundigen en de toegenomen vestiging van Nederlanders in den vreemde maakt een voorziening wenselijk, waardoor voor Nederlandse onderdanen de mogelijkheid wordt geopend ook in het buitenland Nederlandse staats-examens af te leggen. Daartoe zal slechts onder voldoende waarborgen gelegenheid mogen worden geboden, onder toezicht van Nederlandse consuls. Hoe een en ander zou kunnen worden geregeld, vereist nader overleg en beraad.

G. Opleiding van onderwijskrachten en van maatschappelijke werkers

1. Opleiding van onderwijskrachten.

a. Vorming van leidsters bij het kleuteronderwijs.

In verband met het feit, dat een regeling betreffende de opleiding voor leidsters bij het kleuteronderwijs bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal aanhangig¹⁾ is, meent ondergetekende in deze nota over dit onderwerp met het aangeven van enkele hoofdlijnen te kunnen volstaan.

De opleiding geschiedt in een cursus van twee of vier leerjaren, naar gelang zij uitsluitend voorbereidt voor de akte van bekwaamheid als leidster, dan wel mede voor de akte van bekwaamheid als hoofdleidster.

Het onderwijs dient er op gericht te zijn de leerlingen de vorming te geven, die zij voor haar toekomstige taak behoeven. Behalve voor de theoretische vakopleiding draagt elke opleidingsschool zorg voor de praktische vorming harer leerlingen.

Om tot de eerste klasse van de opleidingsschool te worden toegelaten, moeten de leerlingen in het bezit zijn van het eindexamen van een algemene middelbare school. Het bezit van het eindexamen Gymnasium, H.B.S., M.M.S. of van de akte van bekwaamheid als onderwijzeres voor het basisonderwijs geeft recht van toelating tot de tweede klasse. Bovendien kunnen leerlingen, die deze diploma's niet bezitten, zich aan een toelatingsexamen onderwerpen.

De leerkrachten aan de opleidingsscholen moeten overeenkomstige bevoegdheden bezitten als die, welke de kweekschool voor onderwijzers vereist. Ten minste één der leraressen moet in het bezit zijn van de akte van bekwaamheid als hoofdleidster.

De leerlingen, die de eerste twee leerjaren ener opleidingsschool hebben doorlopen, kunnen onder toezicht van Rijksgecommitteerden een schoolexamen afleggen en ontvangen, zo het resultaat hiervan gunstig is, een akte van bekwaamheid als leidster. Zij, die de vierjarige opleiding hebben gevolgd, kunnen eveneens onder toezicht van Rijksgecommitteerden een schoolexamen afleggen, dat bij gunstig resultaat leidt tot de uitreiking van een akte van bekwaamheid als hoofdleidster. Behalve door het met gunstig gevolg afleggen van een schoolexamen, als bovenbedoeld, kunnen de akten van bekwaamheid als leidster en hoofdleidster worden verkregen door het afleggen van een staatsexamen.

b. Vorming van onderwijzers bij het basisonderwijs en het eenvoudige voortgezet onderwijs.

Ook ten aanzien van de vorming van onderwijzers bij het bovenbedoeld onderwijs meent ondergetekende in verband met het bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal aanhangig wetsvoorstel²⁾ met het aangeven van enkele hoofdlijnen te kunnen volstaan.

De eigenlijke vorming tot volledig bevoegd onderwijzer neemt drie jaren in beslag (tweede en derde leerkring van bovenbedoeld wetsontwerp). Tot de tweede leerkring worden toegelaten de bezitters van het eindexamen van een gymnasium, hogere burgerschool, lyceum en middelbare meisjesschool. Indien de voorgestelde algemene middelbare school, wat het peil van het onderwijs betreft, zal voldoen, dan zal ook aan de abiturienten dezer school op grond van het bezit van het eindexamen, onder zekere voorwaarden ten aanzien van de studie- en examenresultaten voor bepaalde groe-

¹⁾ Verwezen wordt naar het gestelde op bladzijde 6 (differentiatie van diploma's).

²⁾ Gedrukte stukken, zitting 1950—1951 — 1916.

³⁾ Gedrukte stukken, zitting 1950—1951 — 1676.

pen van vakken, toegang behoren te worden verleend tot het eerste leerjaar van de tweede leerkring. De eerste leerkring zal dan kunnen vervallen. Gedurende de overgangstijd zal het noodzakelijk zijn aan de eigenlijke vakopleiding een cursus van twee jaren te laten voorafgaan, waarin de abiturienten van de huidige school voor uitgebreid lager onderwijs hun algemene ontwikkeling kunnen uitbreiden. Voor hen, die niet in het bezit zijn van het vereiste diploma, moet ook in de toekomst de mogelijkheid bestaan na afleggen van een toelatingsexamen tot het eerste leerjaar van de tweede leerkring te worden toegelaten.

De tweede leerkring heeft een cursusduur van twee jaren. De nadruk in deze leerkring komt te liggen op de didactiek en methodiek van het basisonderwijs; niet de eigen kennis van de aanstaande onderwijzer, maar de vraag, welke kennis aan het schoolkind kan en moet worden bijgebracht, langs welke wegen dit op de beste wijze kan geschieden en welke verdere levenswaarden aan het schoolkind moeten worden overgedragen, wordt het kernpunt van de opleiding en vorming in deze leerkring. Uiteraard zullen hiaten in kennis of vaardigheid in deze leerkring moeten worden aangevuld. Nauw contact dient er tussen de kweekschool en de zgn. leer- en oefenschool te bestaan.

Zij, die de tweede leerkring met goed gevolg hebben doorlopen, zijn benoembaar aan scholen voor basisonderwijs.

De derde leerkring, welke één leerjaar omvat, verschilt principiële niet veel met de tweede. De studie, welke in de tweede leerkring is volbracht, wordt daar verdiept; als „vakken” staan op het programma: Nederlands en opvoedkunde. De derde leerkring dient tevens om de aanstaande onderwijzer kennis te laten maken met de verschillende varianten van het basisonderwijs en van het eenvoudig voortgezet onderwijs. De bestudering van enkele onderwerpen op didactisch gebied is wenselijk om de kwekeling te leren, hoe hij een onderwerp zelfstandig kan aanpakken. Meer nog dan in de tweede wordt in de derde leerkring een plaats ingeruimd aan vrije studie.

De bezitters van de volledige onderwijzersakte kunnen worden toegelaten tot universitaire examens in de paedagogiek.

Bij de staatsexamens ter toelating tot de academische examens ware aan bezitters van de volledige onderwijzersakte in ruimere mate dan thans het geval is vrijstellingen te verlenen.

De eindexamens van de tweede en derde leerkring worden als schoolexamens afgenomen. De mogelijkheid van staatsexamens moet blijven bestaan.

c. Opleiding voor leraren bij het technisch onderwijs.

In het rapport van de „Commissie van Onderzoek betreffende het lager nijverheidsonderwijs voor jongens” werden maatregelen aangegeven ter verbetering van de vorming van leraren bij het technisch onderwijs, waarmede ondergetekende zich in grote lijnen kan verenigen.

Om toegelaten te worden tot de opleiding voor leraar bij het lager en uitgebreid technisch onderwijs moeten de leerlingen de kennis en ontwikkeling bezitten, die vereist worden voor de toelating tot de middelbare technische school (zie bladzijde 16).

Onderscheiden moeten worden: a. de vaktechnische opleiding, b. de theoretische opleiding, c. de specifieke leraarsopleiding.

De vaktechnische scholing dient te worden verkregen in daartoe geschikte verklaarde werkplaatsen, fabrieken of bouwwerken, waar de beroepstak, waarvoor de aanstaande leraar zal opleiden, wordt uitgeoefend. Zij zal, afhankelijk van de intensiteit van de opleiding, na het zeventiende levensjaar ongeveer zes jaren duren. Gedurende deze tijd nemen de leerlingen deel aan cursussen, die op één dag in de week of anders op avonden en Zaterdagmiddagen worden gegeven. Het onderwijs in deze cursussen is in het algemeen gericht op het bijbrengen van de theoretische kennis van het vak.

Voor de aanstaande leraar is het echter noodzakelijk, dat hij een meer veelzijdige praktische vorming heeft ontvangen, dan een bedrijf in vele gevallen geven kan. Deze vorming en ook de specifieke leraarsvorming dienen te worden gegeven op de opleidingsschool, die een cursusduur van ongeveer één jaar zal moeten hebben. Om tot de opleidingsschool te worden toegelaten moet de leerling een bewijs van praktische bekwaamheid overleggen. Het diploma van het leerlingstelsel of het diploma gezet, zoals wordt uitgereikt door de Vereniging ter Veredeling van het Ambacht, zullen daarvoor ten minste geëist moeten worden; voor de theoretische vakken moet een toelatingsexamen worden afgelegd.

Bij de specifieke vorming van de leraar moet vooral aandacht worden besteed aan didactiek en methodiek, paedagogiek en psychologie in het bijzonder van jongens in de leeftijd van twaalf tot achttien jaar. De aspirant-leraren moeten leren lesgeven, eerst onder leiding, daarna zelfstandig. Aan het einde der opleiding kunnen zij

deelnemen aan het examen, dat in de Nijverheids-onderwijswet is voorgeschreven¹⁾. Dit examen bestaat uit twee gedeelten. Het eerste gedeelte omvat de theoretische grondslagen, het tweede betreft een onderzoek naar de praktische vakbekwaamheid en de theoretische vakkennis. Bij goede uitslag wordt een akte van bekwaamheid uitgereikt. Voor het verkrijgen van de bevoegdheid tot het geven van lager en uitgebreid technisch onderwijs is naast de bedoelde akte bovendien nodig het bezit van een getuigschrift, waaruit blijkt, dat de bezitter uit paedagogisch oogpunt voldoende theoretisch en praktisch is voorbereid.

Ook aan abiturienten van middelbare technische scholen, die over een twee- of driejarige praktijk in het bedrijf beschikken, dient de rechtstreekse toelating tot de opleidingsschool mogelijk te worden gemaakt.

De opleiding van leerkrachten voor het middelbaar technisch onderwijs ligt buiten het kader van het voortgezet onderwijs, daar als bevoegdheidseis voor de technische vakken in het algemeen het bezit van het ingenieursdiploma wordt gesteld. Het tekort aan ingenieurs maakt de toestand voor het onderwijs zeer moeilijk, waardoor de vraag voor de hand ligt of niet langs andere weg dan via de Technische Hogeschool onderwijskrachten voor het middelbaar technisch onderwijs kunnen worden gevormd.

Het zal nodig zijn daartoe enige akten in te stellen, die bevoegdheid verlenen tot het geven van onderwijs aan middelbare technische scholen. In afwijking van een vroegere regeling ligt het niet in de bedoeling deze te bouwen op de akten voor het lager technisch onderwijs, doch het behalen daarvan rechtstreeks mogelijk te maken.

d. Opleiding voor leraressen bij het huishoudonderwijs²⁾.

Deze opleiding behoort tot het middelbaar huishoudonderwijs. Zij wordt gegeven aan enige huishoudscholen. De duur is in de meeste gevallen ongeveer vier jaren.

Het lijkt wel geen twijfel, dat de taak van de lerares bij het huishoudonderwijs zich in het laatste decennium aanmerkelijk heeft gewijzigd.

De zeer sterke uitbreiding van het primaire huishoudonderwijs heeft geleid tot het zoeken naar wegen om het oorspronkelijk eenzijdig technisch onderwijs, vooral gericht op opleidingen van het oudere meisje, te herzien. Er is geleidelijk en experimenterend een geheel nieuw leerplan voor de primaire opleiding ontwikkeld³⁾ en allengs in ruimer kring toegepast. Zowel de methode als de didactiek ondergingen belangrijke wijzigingen en in de loop der jaren zijn de over het gehele land verspreide paedagogisch-didactische applicatiecursussen door honderden leraressen gevolgd.

Naast het primaire onderwijs is het aantal cursussen aan meisjes, die reeds op jeugdige leeftijd loonarbeid verrichten, sterk toegenomen. Vooral het onderwijs aan deze groepen van meisjes stelt hoge eisen aan de leerkrachten, die zich voor de genoemde cursussen beschikbaar stellen, omdat de geestelijke gesteldheid der cursisten van dien aard is, dat het niet gemakkelijk is haar belangstelling te wekken en vast te houden.

Met de instelling van de op bladzijde 17 genoemde vormingsklasse voor meisjes, die uitgebreid lager, middelbaar of voorbereidend hoger onderwijs hebben gevolgd en die vooral bedoeld is om tegemoet te komen aan het tekort aan huishoudelijke vorming bij deze takken van onderwijs, is het aantal meisjes, dat huishoudonderwijs ontvangt, aanmerkelijk groter geworden. Bovendien wordt aan menige school ook de huishoudelijke voorlichting aan huisvrouwen in samenwerking met plaatselijke, regionale en landelijke organisaties meer en meer verzorgd.

In het bijzonder door al deze uitbreidingen heeft de huishoudschool het karakter van vakschool grotendeels verloren en is zij een maatschappelijk instituut geworden, dat voor ieder meisje en iedere vrouw, die zich wil voorbereiden op haar toekomstige gezinstak, openstaat. Deze belangrijke ombuiging stelt nieuwe eisen aan de lerares. Door tal van cursussen, naast de reeds genoemde paedagogisch-didactische applicatiecursussen, is getracht het aanwezige leraressencorps te steunen.

Bij de opleiding van leraressen zal natuurlijk van meet af aan met de wijziging in het karakter der huishoudschool moeten worden rekening gehouden. In het bijzonder zal in de opleiding voldoende tot uitdrukking moeten komen, dat de sociale vorming van de lerares ten minste even belangrijk is als de technische vorming. Als eis van toelating tot de opleiding zal in het algemeen moeten worden gesteld

¹⁾ Gezien de opzet van deze nota komt het ondergetekende niet noodzakelijk voor de vele te behalen akten te noemen en omschrijven aan te duiden.

²⁾ De leraressenopleiding is een van de onderwerpen, die in studie zijn. Een rapport daaromtrent heeft ondergetekende nog niet bereikt.

³⁾ Voornamelijk onder leiding van de eerste Commissie-Kohnstamm

het bezit van het einddiploma van een algemene middelbare school (of een daarmee overeenkomende ontwikkeling), benevens het getuigschrift vormingsklasse of huishoudkundige (ten plattelande).

Wordt de sociale vorming van de lerares meer op de voorgrond gebracht, dan kan het niet anders of binnen de duur der opleiding (vier jaren), zullen, ondanks de veel ruimere taakstelling, de huidige eisen voor de theoretisch-technische vakken tot kleinere omvang moeten worden teruggebracht. Dit zal wellicht mede tot gevolg hebben, dat de aanmelding van leerlingen voor de opleidingen zal toenemen, waardoor het nijpende probleem van het tekort aan geschikte leraressen bij het huishoudonderwijs, dat de uitbreiding van deze tak van onderwijs sterk belemmert, enigermate tot oplossing kan worden gebracht.

De examens ter verkrijging van de akten¹⁾ van bekwaamheid worden afgenomen door staatscommissies en omvatten het vak-examen en het specifieke lerarexamen (examen ter verkrijging van de pedagogische verklaring). De leerlingen, die voor beide examens geslaagd zijn, zijn bevoegd tot het geven van lager en uitgebreid huishoudonderwijs. Op sommige der akten zijn middelbare aantekeningen te verkrijgen voor de theorie van het desbetreffende vak. De middelbare aantekening op de akte geeft bevoegdheid tot het geven van middelbaar huishoudonderwijs.

2. Opleiding voor maatschappelijk werker.

De school, waarin deze opleiding wordt gegeven — de middelbare school voor maatschappelijk werk —, is bedoeld voor hen, die als maatschappelijk werker of werkster, woninginspecteur, reclasseringsambtenaar, personeelschef, ambtenaar voor de kindervetten of bij de kinderplicht, inspecteur gezinsverpleging, leider van clubhuiswerk of jeugdorganisaties werkzaam willen zijn. De cursusduur van de scholen voor maatschappelijk werk bedraagt meestal drie jaar en drie maanden, waarvan één jaar (gewoonlijk het derde) in de praktijk wordt doorgebracht.

De vooropleiding zij in het algemeen: algemene middelbare school, middelbare meisjesschool of een opleiding, die een daarmee gelijkstaande ontwikkeling waarborgt. In bijzondere gevallen kunnen ook leerlingen, die niet ten volle aan deze eisen voldoen, via een toelatingsexamen worden toegelaten.

Het onderwijs moet gericht zijn op het aankweken van verantwoordelijkheidsbesef en tact, alsmede op het inzicht geven in de maatschappelijke verhoudingen en in de levensomstandigheden van financieel weinig draagkrachtige gezinnen. De opleiding dient evenzeer afgestemd te zijn op persoonlijkheidsvorming als op het bijbrengen van deskundigheid.

In het eerste leerjaar worden de algemene beginselen gedoceerd, die iedere maatschappelijke werker of werkster nodig heeft. Zo komen in het leerplan voor de vakken: inleiding tot de wijsbegeerte, sociologie, pedagogiek, psychologie, recht, e.d. Na het eerste leerjaar wordt de richting gekozen, waarin men zich verder wenst te bekwaamen. Deze richtingen zijn: algemene maatschappelijke zorg, arbeidszaken, kinderbescherming, volksoontwikkeling en jeugdwerk. De leerplannen der verschillende richtingen zijn uiteraard in overeenstemming met de eisen der functies, waarvoor zij een opleiding geven.

Aan het einde van de cursus wordt aan de leerlingen na een school-examen een getuigschrift uitgereikt.

De vorming van leraren bij het voortgezet onderwijs voor algemene doeleinden, bij het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs, alsmede bij de verschillende vormen van gespecialiseerd onderwijs op middelbaar niveau (middelbaar technisch en kweekschoolonderwijs) behoeft bijzondere verzorging. Vooral heeft ondergetekende hierbij het oog op de (theoretische en praktische) specifieke leraarsopleiding, die van het allergrootste belang is.

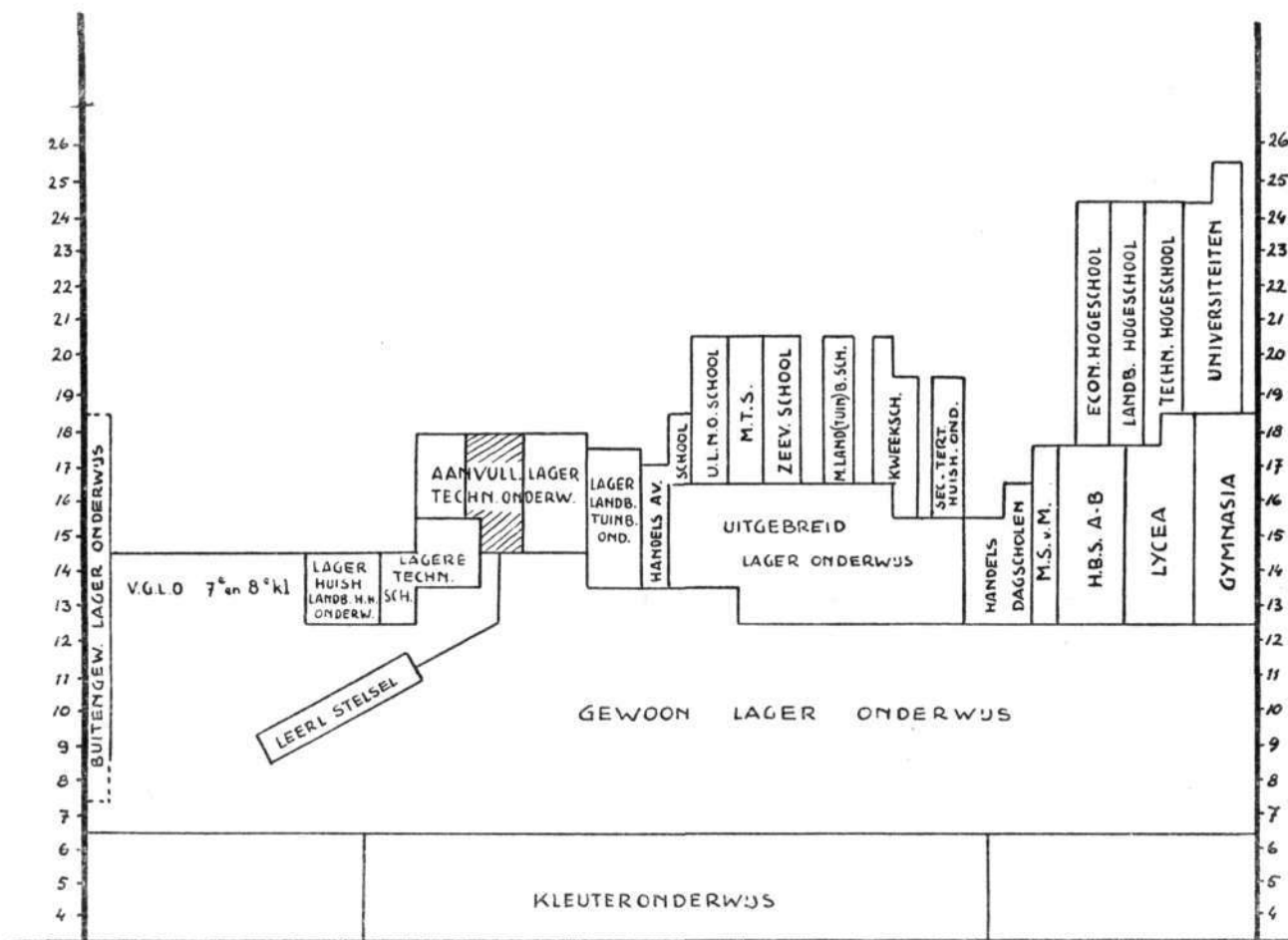
Daar die vorming voor een deel op het terrein van het wetenschappelijk onderwijs ligt, voor een ander deel niet tot het schoolonderwijs in strikte zin gerekend kan worden, wordt zij in deze nota, waarin alleen sprake is van een schoolonderwijsstelsel en het wetenschappelijk onderwijs buiten beschouwing blijft, niet vermeld.

*De Minister van Onderwijs, Kunsten
en Wetenschappen,*

TH. RUTTEN.

¹⁾ Wat de verschillende akten betreft zij verwezen naar de noot, betreffende de akten van het technisch onderwijs, op bladzijde 27.

SCHEMATISCHE TEKENING VAN HET HUIDIGE ONDERWIJSSTELSEL

SCHEMATISCHE TEKENING VAN HET ONDERWIJSPLAN

Door streeplijnen (— — — —) wordt aangegeven bij welke vormen van onderwijs in-, door- en uit-stroming van leerlingen zonder nader (toelatings- of eind-) onderzoek plaats heeft. Door streep-punt-lijnen (— . — . —) wordt de aansluiting aan het wetenschappelijk onderwijs aangeduid.

